

כשהתקשורת פוגשת אונס בזמן מלחמה: הסיפור של התקשורת הישראלית על האלימות המינית בשבעה באוקטובר

אודליה דיין-גבאי*

תקציר

מחקר זה מבקש לחשוף את הנרטיבים והמוטיבים העיקריים שדרכם בחרה התקשורת הישראלית לתווך לציבור את מעשי האלימות המינית והאונס שבוצעו בשבעה באוקטובר. זאת, באמצעות בחינת הסיקור התקשורתי בארבעה אתרי חדשות מובילים: *Ynet*, **ישראל היום**, **הארץ ומקור ראשון**, מ-7 באוקטובר ועד סוף דצמבר 2023. לצורך כך, נותחו 129 טקסטים תקשורתיים באמצעות ניתוח שיח ביקורתי (CDA) וניתוח נרטיבי.

ממצאי המחקר חושפים ארבעה נרטיבים עיקריים: נרטיב מנגנון ההכחשה, נרטיב קולות הקורבנות - בין השתקה לזעקה ובין אישי לקולקטיבי, נרטיב האונס כנשק מלחמה, ונרטיב הביקורת והאשמה. נרטיבים אלה, אשר הופיעו בכל כלי התקשורת שנבחנו, מעידים כי התקשורת הישראלית ככלל ניצבה באופן חד-משמעי לצד הקורבנות. על אף השוני באופיים של אתרי התקשורת שנבחנו והשוני המגדרי בין עיתונאים לעיתונאיות, כולם התגייסו למאבק בפרקטיקות ההכחשה שבהן השתמשה הקהילה הבין-לאומית, תוך השאלת מושגים המוכרים מהזירה הפמיניסטית. עם זאת, לצד מה שנתפס כשינוי עמדות בנוגע לאופני הסיקור של אלימות מינית ואונס, הנרטיבים כללו גם יסודות שיח פטריארכליים ושמרניים, כמו הפקעת הפגיעה האישית והפיכתה לפגיעה לאומית, שימור מאפיינים של השתקה וקורבנות נשית, והעברת מסרים בין קבוצות גברים באמצעות החפצת נשים והפקעת גופן לזירת המאבק.

* ד"ר אודליה דיין-גבאי, האוניברסיטה העברית בירושלים והמכללה האקדמית אשקלון
(odeldayan@gmail.com)

מבוא

אחת הפרקטיקות העיתונאיות המוכרות בספרות המחקר על ייצוגים תקשורתיים של אלימות מינית נגד נשים, היא שימוש במנגנוני הכחשה שיסודותיהם נטועים עמוק בתפיסות פטריארכליות מזיקות ועתיקות יומין. הדבר בא לידי ביטוי בהטלת ספק בעצם התרחשותו של מעשה האונס, הטלת דופי בקורבן ופקפוק במהימנות שלה, האשמת הקורבן כי "הביאה זאת על עצמה", הקטנת הפגיעה, וטיפוח רחמים כלפי התוקף עד כדי הצגתו כקורבן (בן עטר ואח', 2021; דיין-גבאי, 2020; פלג, 2022; Gravelin et al., 2024; Hinds & Fileborn, 2019; Layman, 2020; Bourke, 2015; Skjelsbaek, 2006).

לאור הידע המחקרי הקיים בחקר השיח התקשורתי סביב אלימות מינית נגד נשים בכלל, כמו גם הידע המחקרי על שימוש באונס ככלי מלחמה עוד משחר ההיסטוריה, כפי שיפורט להלן, המחקר הנוכחי מבקש לנתח ייצוגים תקשורתיים של פגיעות מיניות שהתרחשו בשבעה באוקטובר, תוך ניסיון להשיב על שאלת המחקר העיקרית: מהם הנרטיבים והמוטיבים העיקריים שדרכם בחרה התקשורת הישראלית לתווך לציבור את מעשי האלימות המינית והאונס של שבעה באוקטובר 2023? כדי לענות על השאלה, נבחן הסיקור התקשורתי מ-7 באוקטובר ועד 31 בדצמבר 2023, בארבעה אתרי תקשורת מובילים: *Ynet*, ישראל היום, הארץ ומקור ראשון. שאלות המשנה הן: האם מאפייני הסיקור התקשורתי של אירועים אלה דומים למאפייני הסיקור של מקרי אונס שאינם בזמן מלחמה, או שונים מהם? וכיצד התקשורת הישראלית מתווכת את השימוש באונס ככלי נשק בזמן מלחמה?

מקרה הבוחן שניצב במוקד המחקר הוא אירוע קיצון שהציבור הישראלי, והתקשורת הישראלית, לא ידעו כמותו. הטבח הנורא שביצע ארגון הטרור חמאס בשבעה באוקטובר 2023 כלל פשעי מלחמה קשים, וביניהם אונס קבוצתי אכזרי, התעללות מינית ופגיעות מיניות חמורות (קלר-חלמיש, 2024). מאמר זה נכתב בעת מלחמה מתמשכת שהחלה בשבעה באוקטובר 2023, כאשר נכון לעת כתיבתו ניתן לומר כי הטבח נחרת כטראומה לאומית בתודעה הישראלית והיהודית, אירוע שעוד שנים רבות ידונו בהשפעותיו הרב-ממדיות - בהיבט דמוגרפי, כלכלי, ביטחוני, מדיני, חברתי ותודעתי.

בחינת הסיקור התקשורתי של האלימות המינית באירוע חסר תקדים בהיסטוריה הישראלית המודרנית, מאפשרת לנו הן חשיפה לאופני ההתמודדות של התקשורת הישראלית עם אירועי קיצון, והן השוואת הממצאים למחקרים קודמים על סיקור

אלימות מינית, במטרה לבדוק האם חל שינוי בגישת התקשורת לנושא במצבי קיצון. כמו כן, המחקר עשוי לשפוך אור על האופן שבו סוגיות של לאומיות ומגדר מיוצגות בסיקור התקשורת של אלימות מינית בהקשר של סכסוך לאומי. זאת לצד ההבנה כי לאופני הסיקור התקשורתי עשויות להיות השלכות על תפיסותיו של הציבור הישראלי כלפי אלימות מינית בכלל, ובהקשר של מלחמה ואיום קיומי בפרט. לפיכך, המחקר שואף לתרום לשיח האקדמי על אלימות מינית במלחמה, ועל תפקיד התקשורת בעיצוב תפיסות ציבוריות בנושאים רגישים.

רקע תאורטי

אונס כנשק במלחמה

השימוש באונס במהלך מלחמה או קונפליקט מזוין מוכר כפשע נגד האנושות (UN Women Evaluation Office, 2013; UNICEF, 1996). חוקת רומא (Rome Statute) העניקה לבית הדין הפלילי הבין-לאומי (ICC) סמכות לפעול במקרים של פשעי מין בזמן מלחמה. אונס במהלך סכסוך מזוין הוא פשע נגד האנושות כאשר הוא כרוך בפלישה לגופה של היחידה, בכוח וכפייה, כחלק מהתקפה נרחבת או שיטתית נגד אוכלוסייה אזרחית, ומבוצע מתוך מודעות למטרה ולמניעים של מעשה זה (ICC, 2021). מדובר בכלי מלחמה שנעשה בו שימוש ברחבי העולם ולאורך ההיסטוריה, אשר נבחר כאסטרטגיה מכוונת במטרה להטיל אימה על אוכלוסיות, להפגין כוח ושליטה, ולגרום נזק והשפלה לנשים, לסובבים אותן, למשפחות, לקהילות ולאוכלוסייה כולה (Bokody, 2023; Danjibo & Akinkuotu, 2019; UNICEF, 1996). עד כדי שאיפה לשינוי ההרכב האתני של הדורות הבאים (Shved & Myroshnichenko, 2022).

לאונס במלחמה יש מופעים אכזריים שונים שנועדו להשריש את תחושת התבוסה הקולקטיבית ולהביא לדמורליזציה ולהעמקת הפחד והאימה (Danjibo & Akinkuotu, 2019). מופעים אלו כוללים ריבוי מקרים של אונס קבוצתי, כאשר ההערכות הן כי מדובר ב-90 אחוז מכלל המקרים; פרקטיקות סדיסטיות, ובהן השחתת הגוף, עינויים או הפעלת אלימות קשה במהלך האונס, לפניו ואחריו (קלר-חלמיש, 2024); ופרקטיקות של אימים ואלימות, כמו חיוב קרובי משפחה גברים לאנוס את בנות משפחתם או פגיעה בהן בנוכחות קהל, במטרה לזרוע פחד ולהעמיק את הביזוי וההשפלה (קלר-חלמיש, 2024; Danjibo & Akinkuotu, 2019).

השימוש באונס כנשק קשור אינהרנטית לפחד ולטראומה המושרשים באלימות מינית, מה שמסייע להפצה מהירה ונרחבת של האימה, ואף מביא לבריחת אוכלוסיות

מאזורי המחיה שלהן (Danjibo & Akinkuotu, 2019; Foster & Minwalla, 2018). מרבית הנפגעות הראשונות ממעשי האונס הן נשים, נערות וילדות, כאשר האונס, שאותו מבצעים גברים, נועד להעביר מסר לגברים בקבוצה היריבה, כלומר: "נכשלתם", "לא הצלחתם לשמור על הנשים שלכם". זוהי מעין תצוגת תכלית של "עליונות גברית", אשר מתבטאת, בין היתר, ביכולתם של הגברים בקבוצה מסוימת להגן על הנשים באותה קבוצה (Heise, 1998). בדרך כלל, אונס במהלך מלחמה מבוצע בידי קבוצות אוכלוסייה שמזוהות עם תרבויות שמרניות ופטריארכליות, אשר נשים בהן נתפסות כרכוש של גברים ונחותות מהם (Danjibo & Akinkuotu, 2019). אונס במהלך מלחמה, כאקט שנועד להעביר מסרים בין קבוצות גברים, מחזק ומבנה את הדינמיקה הכוחנית שעליה מצביעות תפיסות פמיניסטיות הרואות באונס פשע שנובע מרצון בכוח ושליטה ולא מחשק מיני (Beverly, 2016; Brownmiller, 1975). היות שבאמצעות אונס מושרשת הדומיננטיות הגברית במבנה החברתי, השימוש בו כנשק במלחמה עשוי להוביל להתמוטטות מבנים חברתיים באוכלוסייה היריבה (Danjibo & Akinkuotu, 2019).

ההתפלגות המגדרית של פגיעות מיניות היא חד־משמעית בעת שגרה כמו בזמן מלחמה, כאשר גם במלחמות מרבית נפגעות האונס הן נשים (African Union, 2017). הקבוצה שתוקפת באמצעות אונס בזמן מלחמה מתמקדת בנשים ונערות ומבצעת פגיעות מיניות שונות, עינוי מיני והשחתת גוף. לעיתים הן נחטפות כ"שפחות מין", ואף עוברות השפלות נוספות בפרהסיה, כמו אילוצן לצעוד עירומות במקום שאליו נחטפו, לשם ביזוי שלהן ושל קבוצתן (Fanande, 2010; Mullins, 2009).

לצד ההבנה כי נשים נפגעות בהיקף נרחב, יש לציין כי אונס ופגיעות מיניות בזמן מלחמה מתאפיינים בדה־הומניזציה של הקורבן (אם גבר ואם אישה), מאחר שהוא אינו נתפס כבן אנוש אלא כגוף סימבולי של "האויב", אליו מופנים השנאה, האלימות והסדיום (קלר־חלמיש, 2024; Danjibo & Akinkuotu, 2019). ובעוד מרבית המחקר, מדיניות הטיפול והנרטיבים הבין־לאומיים מתרכזים בנשים הנפגעות מאונס במלחמה, ישנו חסך גדול בהכרה ובתמיכה בגברים ניצולי אלימות מינית באזורי עימות. גברים אלה מתמודדים עם אתגרים מגוונים, וביניהם סטיגמה חברתית, השתקה, חוסר הכרה, דחיקה לשוליים וגישה מוגבלת לטיפול ולמשאבים מתאימים. בבסיס אתגרים אלה ניצבים סטראוטיפים מגדריים הקושרים גבריות לכוח, מה שמעורר שיפוט והאשמה. השילוב בין אתגרים אלו מוביל, בין היתר, לאתגר נוסף - תת־דיווח על פגיעות מיניות בגברים בזמן מלחמה (Alison, 2007; Féron, 2017, 2023).

סיקור תקשורתי של אונס ושל אונס במלחמה

המחקר הפמיניסטי סימן את הזירה התקשורתית כזירה חשובה במאבק למיגור האלימות המינית נגד נשים, מתוך ההבנה שלסיקור התקשורתי יש כוח לשעתק, לאתגר ולהבנות את השיח הציבורי בנושא המסוקר, עד כדי השפעה ברמה הממסדית (דיין-גבאי, 2022; להב, 2008; 2008; Layman, 2020; Franiuk et al., 2008). סוגיית האלימות המינית נגד נשים בכלל, ואונס בפרט, היא סוגיה חברתית, שהסיקור התקשורתי שלה התרחב לאורך השנים (בן עטר ואח', 2021; למיש, 2007; פלג, 2022; קורן, 2019; Alison, 2020; Wrightsman, 1993; Layman, 2020). אך למרות העלייה בממדי הסיקור, הוא עדיין מלווה בסטראוטיפים ומיתוסים שמזינים תפיסות שגויות בכל הנוגע למאפייני הפגיעה, למניעה, לדמויות (פוגעים ונפגעים), למהלך הפגיעה ולאופן ההתנהלות לפניה, במהלכה ואחריה (בן עטר ואח', 2021; דיין-גבאי, 2020; להב, 2008; למיש, 2007; פלג, 2022; Gravelin, 2022; Franiuk et al., 2008; Burt, 1980; Bavelas & Coates, 2001; Hinds & Fileborn, 2019; et al., 2024). תפיסות שגויות אלו משמרות את "מיתוס האונס", שלפיו רק כאשר סצנת האונס כוללת מרכיבים מסוימים ניתן להניח כי אכן מדובר ב"אונס אמיתי". אמונות כגון "אונס אמיתי כולל אלימות פיזית", או כי ב"אונס אמיתי" התוקף הוא זר המגיח מתוך החשכה במקום מבודד, עשויות לתרום להאשמת הקורבן, ולפגוע במאמצים לסייע לקורבנות אלימות מינית (Jenkins, 2021).

תפיסות אלו נמצאות ביסוד מנגנוני ההכחשה המוכרים בזירת המאבק הפמיניסטי, אשר אפשר לראות בהם משטרי הצדקה (regimes of justification) - מושג שמתאר את המנגנונים הנורמטיביים והנימוקים שחברות או קבוצות חברתיות משתמשות בהם כדי להצדיק פרקטיקות, מבנים חברתיים או סדרי עדיפויות מסוימים (Boltanski & Thévenot, 2006). המונח "משטרי הצדקה" רלוונטי לניתוח הנורמות, האמונות והמנהגים התרבותיים המשמשים לרציונליזציה של אלימות נגד נשים, להצדקתה ולשימורה. ההצדקה עשויה להתבסס על תפיסות פטריארכליות, ותרבות האונס עצמה יכולה להוות משטר הצדקה (Childress et al., 2024; Greiff, 2010).

התפיסות השגויות הללו נחשפו גם במחקרים שבדקו את הסיקור של תקיפות מיניות בתקשורת הישראלית. למשל, נמצא כי התקשורת מפנה אצבע מאשימה לעבר הקורבנות על עצם תקיפתן או על אי מניעת תקיפתן (להב, 2008; למיש, 2002). נטייה זו ל"האשמת הקורבן" בלטה ביתר שאת במקרים של מי שאינן תואמות לפרופיל "הקורבן האידיאלית". קרי, ככל שדמות הקורבן יותר "זרה" או "אחרת", כך תיאורה יהיה שלילי יותר, תוך הטלת ספק בגרסתה, עד כדי הצגתה כפתיינית, מינית ואשמה. סימונה כ"זרה" עשוי לנבוע מכך שאינה ישראלית, כפי שהראה מחקר שבחן את

הסיקור התקשורתי של פרשת איה נאפה (בן עטר ואח', 2021), או בשל מיקומה השולי בחברה, למשל אם היא משתייכת לקטגוריה של "נוער בסיכון", כפי שנמצא במחקרים על הסיקור התקשורתי של פרשת אייל גולן (אלון-תירוש וברגר, 2019; פלג, 2022). גם התנהגויות מסוימות של הקורבן, למשל גילויי דעתנות, חוזק ואסרטיביות, עשויות לגרור סיקור תקשורתי המתאפיין בשיפוטיות והאשמה, מרמז על נקמנות מצידה ואף מצייר אותה כאובייקט מיני (דיין-גבאי, 2020).

סיקור תקשורתי של אונס בזמן מלחמה כולל ייצוגים שונים של מקרי האונס, שרובם שטחיים ולא מקיפים. מחקר שסקר את השיח התקשורתי בנושא במאה ה־19 ובמאה ה־20, מצא כי במקרים רבים אונס במהלך מלחמה מתואר כסכנה "טבעית", מה שמפחית מחומרת הפשע (Bourke, 2015). התבוננות באונס במהלך מלחמה דרך עדשת המיליטריזם ממסגרת אותו כ"נוק לוואי" של המלחמה, כך שהוא אינו מיוצג כזוועה נפרדת הדורשת תשומת לב ייחודית (Skjelsbaek, 2006, 2010). זאת ועוד, נמצא כי ייצוג הנשים גם הוא שטחי ומתמקד בוויקטימיזציה, קרי הן מתוארות כקורבנות חסרות ישע, נטולות סוכנות וכוח, תוך דגש על סבלן ולא על יכולת ההישרדות וההתגברות שלהן. במקרים מסוימים אף זוהתה רומנטיזציה באופן הסיקור, כלומר עיסוק תקשורתי בסיפורי אהבה וחיבורים רגשיים בין הקורבנות לפוגעים, במקום דיון מעמיק בפשע האונס ובנזקיו (Bourke, 2015). כמו כן, מחקרים הראו כי לא הוצג הרקע וההקשר של אירועי האונס, כמו זהות הפוגעים, הנסיבות או מערכי כוח פוליטיים או צבאיים רלוונטיים, מה שגרע מהאפשרות לתווך סיפור מעמיק ומורכב (Engle, 2005; Zurbriggen, 2010). בדומה לייצוגים תקשורתיים של "אונס שבשגרה", גם בהקשר של מלחמה נמצא כי התקשורת משקפת תפיסות שגויות ומיתוסים הקשורים לאונס, כמו "האשמת הקורבן" ו"מיתוס האונס" (Zurbriggen, 2010). דפוס זה משלים היבט נוסף של ייצוגים כאלה - הצגת הנפגעת כאנונימית חסרת פנים, מה שעשוי להגביל את היכולת לפתח אמפתיה כלפיה והזדהות עימה (Engle, 2005).

יש לציין כי כאשר מדובר בסיקור תקשורתי של פגיעות מיניות ואונס בזמן מלחמה הכולל שיתוף פעולה מצד הקורבן, ואף אימוץ נקודת המבט שלה, עצם הפיכת הסיפור האישי לפומבי עשויה להזיק לקורבנות. למשל, מחקר שהתבסס על ראיונות עם נשים יזידיות שעברו אונס ופגיעות מיניות מצד לוחמי דאעש, הראה כי הנשים חוו לחץ מצד עיתונאים ועיתונאיות לספר על הפגיעות שעברו, וכי השיתוף החוזר ונשנה של סיפור הפגיעה גבה מהן מחיר רגשי. בזמן, המחקר גם חשף את תחושת הדחיפות שחשו הנשים והחשיבות שראו בפרסום סיפוריהן, למרות האתגרים, לצד תסכול ותחושת בגידה בעקבות שתיקת הקהילה הבין-לאומית. אם כן, בכל הקשור לייצוגים תקשורתיים של אונס ונזקיו, יש להבין גם את הדינמיקה המורכבת של קורבנות

והתנגדות במעורבות התקשורתית של נשים שעברו אונס ופגיעות מיניות במהלך מלחמה (Foster & Minwalla, 2018). בו בזמן, יש להזכיר כי לא כל סיקור תקשורת של אונס ואלימות מינית בזמן מלחמה נעשה תוך אימוץ נקודת המבט של הקורבן או כולל שיתוף שלה.

לפיכך, ניתן לומר כי הסיקור העיתונאי של אונס במלחמה נוטה לשקף נורמות חברתיות רחבות יותר, יחסי כוח מגדריים ויחסים גיאופוליטיים בזמן, במקום ובתרבות שבה הוא נעשה. בהמשך לרקע התאורטי שהוצג עד כה, מחקר זה יבחן את אופני המסגור והייצוגים בתקשורת הישראלית המקוונת של האונס והאלימות המינית שהופעלה כלפי תושבי ותושבות ישראל במהלך הטבח וכיבוש יישובי ישראל בדרום, בשבעה באוקטובר 2023. על קורפוס המחקר, שיטת המחקר, ממצאי המחקר והדיון בהם, בחלקו הבא של המאמר.

תיאור החוקר

מחקר זה בוחן את המסגור התקשורתי בעיתונות המקוונת בישראל של מעשי אלימות המינית והאונס שביצע ארגון הטרור חמאס בשבעה באוקטובר 2023. הסיקור התקשורתי הנבחן מתפרסם על פני התקופה שבין 7 באוקטובר ל-31 בדצמבר 2023. תקופת זמן זו נבחרה משום שהיא כוללת את השלב הראשוני והמכריע של התגובה התקשורתית לאירועים, ובה התעצב השיח הציבורי והתגבשו תפיסות ראשוניות. הבחירה בעיתונות מקוונת נובעת מנגישותה הרבה לקהל הרחב, מהירות העדכון שלה, ויכולתה לשקף במיידיות שינויים בשיח הציבורי.

קורפוס המחקר מונה 129 פריטי עיתונות שפורסמו בארבעת אתרי החדשות הנבחרים: **הארץ**, **מקור ראשון**, **ישראל היום** ו-*Ynet*. במחקר נותחו כל הפריטים (ידיעות, כתבות חדשותיות, מאמרי דעה, מאמרי פרשנות, דיווחים ותחקירים עיתונאיים) אשר עסקו ישירות או בעקיפין באונס או אלימות מינית בהקשר של טבח שבעה באוקטובר. הפריטים אותרו ידנית באמצעות מילות חיפוש כמו: "אונס חמאס", "אונס בשבעה באוקטובר", "אלימות מגדרית", "אלימות מינית", "אונס", "אונס קבוצתי", "אונס כנשק", "אונס במלחמה", תוך סינון וניפוי פריטים שאינם עוסקים בנושאים אלה בהקשר של אירועי שבעה באוקטובר. למחקר נבחרו ארבעה אתרי חדשות בולטים בעלי אופי שונה: *Ynet* נבחר משום שהוא פופולרי מאוד, ונחשב לאחד האתרים הגדולים והמובילים בישראל (להרחבה: טוקר, 2020); **ישראל היום** נבחר אף הוא בשל הפופולריות שלו, אך גם כיוון שהוא מזוהה פוליטית עם הימין בישראל (להרחבה: מערכת ישראל היום, 2017). שני האתרים הפופולריים יחדיו מייצגים פלח אוכלוסייה

רחב. הארץ נבחר בזכות היותו עיתון מרכזי בשיח הציבורי והאקדמי, בעל דימוי "איכותי", המזוהה פוליטית עם השמאל בישראל (קמה, 2005; Lehman-Wilzig & Seletzky, 2010). מקור ראשון¹ שאופיו דתי לאומי, נבחר מתוך רצון להבטיח חשיפה למגוון קולות שנשמעו בתקופה הנבחנת. הבחירה בכלי תקשורת הנבדלים זה מזה באופיים מאפשרת סקירה רחבה, אשר תפתח צוהר לשיח הציבורי הישראלי על מגוון הזהויות והדעות הפוליטיות שבו.

תקופת המחקר

הטקסטים שנותחו נחתמו לתקופה של כשלושה חודשים - החל מיום הטבח עצמו, 7 באוקטובר 2023, ועד סוף דצמבר 2023. זאת בשל מספר סיבות. ראשית, שלושה חודשים הם פרק זמן ארוך דיו כדי לזהות מגמות ודפוסים בסיקור, אך גם מוגבל, מה שמאפשר ניתוח מעמיק. שנית, לשלב הראשוני של המלחמה ולהתייחסות התקשורתית אליו נודעת חשיבות מכרעת. השיח התקשורתני בימים ובשבועות הראשונים לאחר אירוע טראומטי ברמה הלאומית, עשוי להשפיע על התגובה הציבורית והשיח הציבורי בתקופה זו, כמו גם לעצב את התפיסה הציבורית והמדינית בהמשך, בוודאי לנוכח התגובות וההכחשות בזירה הבינלאומית. כמו כן, ההתמקדות בתגובה הראשונית מעניקה נקודת התייחסות חשובה, שכן בשלבים מאוחרים יותר, כאשר הציבור והתקשורת "מתרגלים" למצב, הסיקור עשוי להיות שונה, מה שאף מזמין מחקר המשך השוואתי.

שיטת הניתוח

ניתוח הטקסטים משלב שתי גישות: ניתוח שיח ביקורתי (CDA) וניתוח נרטיבי.

הניתוח נעשה באמצעות מערכת קידוד מובנית שכללה קטגוריות ספציפיות, המתייחסות הן להיבטים תוכניים והן להיבטים צורניים של הטקסטים. קטגוריות הניתוח כללו, בין היתר: זיהוי מסגרות דומיננטיות בסיקור (frames), ניתוח לשוני של בחירות מילוליות ורטוריות, זיהוי של דמויות מרכזיות ואופני ייצוגן, מבנה נרטיבי (למשל סדר אירועים או נקודות מפנה), הקשרים חברתיים ופוליטיים רחבים יותר. הניתוח הנרטיבי התמקד הן במבנה הכולל של הסיפורים המוצגים בכתבות והן בחלקים מסוימים שלהם, תוך התייחסות למרכיבים כמו עיצוב העלילה, דמויות ונקודת מבט.

השילוב בין גישת ניתוח שיח ביקורתי לניתוח נרטיבי נובע מההנחה כי יש לו חשיבות רבה לשם הבנת ייצוגים תקשורתניים של אונס במלחמה (Kolmasova, 2019; Zrazhevskaya, 2022). ניתוח נרטיבי מתמקד במבנה הסיפורי ובמשמעויות שהוא

מייצר, וחושף מיתוסים המוטבעים בשיח התקשורתי, אשר נמצאים ברובד הסמוי של הטקסט. ניתוח שיח ביקורתי מראה כיצד סוגיות של כוח, אי־שוויון ופטריוארכיה משתקפות בשפה (van Dijk, 2015; van Krieken & Sanders, 2019; van Leeuwen, 2001; Wodak & Meyer, 2008). השילוב בין שתי גישות אלו מאפשר הבנה מעמיקה יותר של הטקסט והמסר שהוא טומן בחובו.

הניתוח הרב־ממדי שמציע ואן דייק (van Dijk, 2015) הוא מרכיב מרכזי בגישת ניתוח השיח הביקורתי (CDA), אשר באה לידי ביטוי בניתוח הטקסטים במחקר הנוכחי בשלוש רמות: רמת המיקרו (Micro-level) מתמקדת בבחירות לשוניות ספציפיות בטקסט, כמו מילים, מטפורות, רטוריקה ואמצעים סגנוניים. לדוגמה, ברמה זו נבדוק אילו מילים נבחרו כדי לתאר את הקורבנות ("קורבן", "ניצולה", "הבנות שלנו" וכדומה), את התוקפים ואת מעשי האלימות המינית. הטקסטים נותחו גם ברמת המזו (Meso-level), אשר מתייחסת למבנה הכולל של הטקסט ולפיכך כוללת ניתוח של מבנה הטיעון, סדר הצגת המידע, הקוהרנטיות בטקסט וכדומה. לדוגמה, נשאל איזה מידע מופיע בפתח הטקסט ואיזה בסופו, איך מובנה הטיעון המרכזי באופן כללי, ובאיזה אופן מוצגים טיעונים הנוגעים לחומרת האירועים או למשמעותם. רמת המקרו (Macro-level) עוסקת בהקשר החברתי הרחב ובמבנים החברתיים המשתקפים בטקסט, וכוללת בין השאר בחינה של תמות מרכזיות ושל התייחסויות בטקסט ליחסי כוח חברתיים ולהקשרים היסטוריים. היא בודקת, למשל, האם וכיצד הטקסט משקף תפיסות חברתיות רחבות בנוגע למגדר, לאומיות או סכסוכים. כלומר, ניתוח ברמת המקרו משמש לזיהוי נרטיבים רחבים יותר; הוא מראה האם האלימות המינית ממוסגרת כחלק ממלחמה כוללת או כפשע ייחודי, והאם הסיקור כולל התייחסות להקשר ההיסטורי והפוליטי של האירועים.

אם כן, הניתוח הרב־ממדי מאפשר הבנה מעמיקה ומקיפה של הטקסט, מהרמה הלשונית הבסיסית ועד להקשרים חברתיים רחבים. הוא מאפשר לחשוף לא רק את התוכן הגלוי, אלא גם את המשמעויות הסמויות, האידאולוגיות ויחסי הכוח המשתקפים בטקסט.

ההבנה כי נרטיב הוא כלי מרכזי ליצירת משמעות ולהבניית המציאות החברתית (קליין, 2007; Bruner, 1986) ניצבת ביסוד ההחלטה לשלב במחקר זה גם ניתוח נרטיבי. הניתוח מסייע להבין כיצד הסיקור התקשורתי משתמש בנרטיבים כדי ליצור משמעות ולהבנות את המציאות החברתית סביב אירועי שבעה באוקטובר. הוא מוביל לחשיפת הנחות יסוד סמויות ולבחינת האופנים שבהם הנחות אלו מוטמעות בסיפור ומשפיעות על הצגת האירועים והדמויות (קליין, 2007), ומראה כיצד אופני הסיקור

הבאים לידי ביטוי בטקסטים מעצבים תפיסות חברתיות רחבות בנוגע למגדר, כוח ואלימות (דיין גבאי, 2022).

לפיכך, השילוב של הגישות השונות לניתוח הטקסטים שבמוקד המחקר הנוכחי, מוביל לניתוח מעמיק ורב-ממדי של הסיקור התקשורתי, חושף שכבות שונות של משמעות, ומאפשר הבנה מקיפה של האופן שבו התקשורת מעצבת את השיח הציבורי על אלימות מינית בזמן מלחמה, תוך זיהוי מיתוסים ותפיסות מוטעות לגבי אלימות מינית המובלעים בטקסטים.

ממצאים

סיקור האלימות המינית של שבעה באוקטובר בתקשורת הישראלית

ניתוח פריטי הסיקור העלה ארבעה נרטיבים: נרטיב מנגנון ההכחשה, נרטיב קולות הקורבנות - בין השתקה לזעקה ובין אישי לקולקטיבי, נרטיב האונס כנשק מלחמה, ונרטיב הביקורת והאשמה.

1. **"נרטיב מנגנון ההכחשה"** - במסגרת נרטיב זה מנסה התקשורת הישראלית להתמודד עם הכחשה מצד מקורות שונים בזירה הבין-לאומית של מעשי האלימות המינית שבוצעו בשבעה באוקטובר. הנרטיב כולל דפוסים של זיהוי ואיתור מנגנוני הכחשה, מתן הסברים להכחשה, והתמודדות של התקשורת הישראלית איתם.
2. **"נרטיב קולות הקורבנות - בין השתקה לזעקה ובין אישי לקולקטיבי"** מביא לקדמת הבמה את הדואליות שבהשמעת קולן האישי של קורבנות האלימות המינית בשבעה באוקטובר אל מול הפקעת הקול האישי, השתקתו והפיכתו לקול קולקטיבי.
3. **"נרטיב האונס כנשק"** מציג את ההקשר ההיסטורי של שימוש באונס ככלי נשק, תוך הבחנה בין אונס שגרתי לאונס במלחמה. נרטיב זה כולל מוטיבים של האנשת המדינה והחפצת הנשים, כאשר הפגיעה בהן מומשגת כאמצעי פטריארכלי להעברת מסרים בין גברים.
4. **"נרטיב הביקורת והאשמה"** הוא הנרטיב האחרון שיוצג בפרק זה, ובמסגרתו נמצא שימוש רב במונחים "צביעות", "בגידה" ו"הפקרות" על הטיותיהם, כאשר הם מופנים החוצה, כלפי הזירה הבין-לאומית, אך גם פנימה, כלפי ממשלת ישראל.

הבחנה בין כלי התקשורת הנבחרים

הניתוח של הסיקור התקשורתי בנושא הפגיעות המיניות שהתרחשו בשבעה באוקטובר, מגלה דפוס דומה ברוב כלי התקשורת: ארבעת הנרטיבים נמצאו בכל המקורות שנבדקו,

ולא נמצאו פערים גדולים בנרטיבים שהוצגו לציבור במהלך שלושת חודשי המלחמה הראשונים. אומנם נמצאו הבדלים מסוימים בין המקורות השונים, אך חשוב לציין כי למרות ההבדלים הללו, ולמרות השוני בין כלי התקשורת, בלט קו מאחד ביניהם, בדמותם של ארבעת הנרטיבים, בדגש על ביקורת כלפי מה שנתפס כהתעלמות או הכחשה מצד הקהילה הבין-לאומית. ההבדלים, אשר יתוארו בהרחבה בהמשך הפרק, קשורים בעיקר לאופן הצגת הביקורת, לעומק הניתוח ולמגוון הקולות שהוצגו.

1. נרטיב חנגון ההכחשה

נראה כי ההתעלמות, עד כדי הכחשה, מאירועי הפגיעות המיניות והאונס ההמוני האכזריים שהתרחשו בשבעה באוקטובר, מצד גורמים רבים בזירה הבין-לאומית - החל בראשי מדינות, ארגוני נשים וארגוני זכויות אדם, וכלה באושיות רשת, כוכבי קולנוע וידוענים נוספים - עוררו תדהמה, הלם וכעס בקרב רבים בציבור הישראלי. תחושות אלו באו לידי ביטוי בכל כלי התקשורת שנבחנו:

"מרתיה: ארגון הנשים של האו"ם ממשיך להתעלם מהנשים הישראליות במלחמה" (גולן, 26.11.23, **ישראל היום**); "גל גדות תוקפת: 'העולם אכזב את נשות ישראל'" (חייט, 04.12.23, **ישראל היום**); "מיכאלי נגד ארגוני הנשים בעולם: 'זו בגידה מטורפת'" (אזולאי ואח', 27.11.23, *Ynet*); "צעדת ארגוני הנשים: 'לא יתעלמו מהזוועות שחמאס עשו לנו'" (פריד, 26.11.23, **מקור ראשון**); "הזמרת שי המבר: 'איפה כל הליברליות שזעקו על מה שקרה פה לנשים?'" (נאות, 21.11.23, **הארץ**).

לנוכח השתיקה הרועמת בזירה הבין-לאומית, כלי התקשורת הישראליים שנבחנו בחרו להתייחס אל מנגנוני הכחשה המוכרים מזירת המאבק הפמיניסטי, אשר ניתן לראות בהם משטרי הצדקה (regimes of justification) - מונח המתאר את הנורמות, האמונות והמנהגים התרבותיים המשמשים לרציולניזציה של אלימות נגד נשים, להצדקתה ולשימורה (Childress et al., 2024; Greiff, 2010). נרטיב זה כולל מרכיבים שונים, הבאים לידי ביטוי באופן שבו התקשורת מזהה ומתווכת את מנגנוני ההכחשה הללו, ובאופן שבו היא ממסגרת דרכי התמודדות אפשריות עם ההכחשות.

1.1 איתור וזיהוי חנגוני ההכחשה

תחילה, השיח התקשורתי משיים (name) את המתרחש (ההכחשה), תוך שימוש במושגים מוכרים מהמאבק הכללי באלימות נגד נשים. דוגמה לכך מופיעה בטקסט הבא, מתוך **הארץ**:

רבים גם מזכירים את מנגנון ההכחשה שמפעילה עתה הקהילה הבינלאומית על ישראל. קורבנות אלימות מינית מכירות היטב את הגולייטיניג הזה, גם מבית. רבות

מתנסות בו כיחידות, והוא תקף גם ברמה הקולקטיבית והעולמית. היסודות של המנגנון הזה מתקיימים גם בבירוקרטיה שנאלצים לעבור קורבנות אלימות מינית. הם נטועים בהשתקה, בחוסר אמון, בדה־לגיטימציה, בזלזול. כל אלה נמצאים בהתעלמות הבוטה מהתצפיתניות ומהאזהרות שלהן (חובב, 22.11.23, **הארץ**).

נראה כי השיח התקשורתי **מזהה** ומשיים את ההכחשה של הזירה הבין־לאומית, ומשייך אותה למנגנוני ההכחשה המוכרים לקורבנות אלימות מינית. הדבר בא לידי ביטוי בשימוש הרב במושגים "מנגנוני הכחשה" ו"גזלייטינג" (Gaslighting, גזלות דעת), תוך קישור שלהם לשיח על אלימות נגד נשים. המונח "גזלייטינג" מתאר מצב שבו התוקף מטיל ספק בתפיסת המציאות של הקורבן, עד כדי פגיעה ביציבות הנפשית של הקורבן (Sweet, 2019). בכתבה זו, כמו באחרות, המסגור התקשורתי שואל (borrow) מושגים המוכרים מהשיח על אלימות נגד נשים בכלל ואונס בפרט. הדבר בולט ביתר שאת כאשר ניתן דגש בטקסט על סוגיית הראיות לאונס ההמוני ולפגיעות המיניות:

מדובר בשכפול של אותם **מנגנוני הכחשה** שמופעלים פעמים רבות ביחס למקרי אונס אינדיבידואליים. "הרי כשאישה נאנסת, השיח מיד מתמקד בשאלות ראייתיות - אם יש או אין ראיות לאונס. מטילים ספק באישה, מפקפקים באמינות שלה, מציבים סימן שאלה סביב קרה או לא קרה. הטלת הספק הזאת מופנית כעת נגדנו ברמה הקולקטיבית [...] נשאלות שאלות כמו: יש זרע או אין זרע? היה rape-kit או לא היה rape-kit? אני מתחלחלת מזה [...] עומדות מולכן שורה של נשים מכובדות ומספרות לכן שנעשו פה פשעים מזעזעים. האם אני זו שצריכה לספק את הראיות למעשי הטרוריסטים? איזו מין זוועה זו שעליי שמים את נטל ההוכחה?" (גלזר, 30.11.23, **הארץ**)².

צמד המילים "מנגנוני הכחשה" מופיע בהטיות שונות גם ביתר אמצעי התקשורת שנבחנו, אך זאת משום שבכלל אמצעי התקשורת שולבו ציטוטים של נשות מקצוע מהתחום, כמו ד"ר כוכב אלקיים־לוי:

"אנחנו מתמודדים לא רק עם תוצאות המתקפה הנוראית, אלא גם מול **מנגנוני הכחשה** מאותם מוסדות שאמורים לגנות את הפשעים הללו [...] נתקלנו באטימות בלתי נתפסת" (גיל־עד, 17.11.23, *Ynet*); "ושוב, אותו **מנגנון הכחשה** המופעל על נפגעי אונס בודדים, מופעל כיום נגד כולנו - נשים, ילדות, אימהות, אחיות ובנות בישראל" (סבר וברון, 18.11.23, **ישראל היום**).

1.2 טיעונים נגד תגנוני ההכחשה

אופי הסיקור התקשורתי ממסגר את האירוע ומעניק לו משמעות, כאשר המסגור מסייע לקהל לגבש דעה על ההתרחשות (Gamson, 1996). במסגרת הנרטיב הנידון כאן, מוצעות תבניות פרשניות להסברת ההכחשה בזירה הבין־לאומית, תוך הדגשת

טיעונים לפוליטיזציה של האונס ואנטישמיות. למשל, פרופ' חביבה פדיה מסבירה כיצד השיח ממסגר את היהודי כקולוניאליסט אכזר אל מול הקורבן היליד:

העידן העכשווי מציג את קריסת העדות באופן הקשה ביותר, כשצירוף דברי העדות לאונס ומצלמות הגוף של המרצחים עצמם בסרטון זוועות, הוא העדות האמינה ביותר שאפשר להציע, ועדיין, עדויות אלה לא נלקחות ברצינות, או שהן פשוט נדחות. מדוע? בשל הטיה מוקדמת של השיח שקובעת את השרטוט הדיכוטומי השחור-לבן של קולוניאליזם מול יליד (פדיה, 14.12.23, **הארץ**).

גם הקטע הבא מסביר את ההכחשה כתוצאה של מחלוקות פוליטיות ואנטישמיות: "תנועת 'אני מאמינה לך' קמה על תשתיות של הבנה שאלימות מינית ואלימות נגד נשים היא תופעה שלא תמיד אפשר לראות או להוכיח אותה, זה חלק מהאחוזה העולמית של נשים. והדבר הזה נמחק על בסיס פוליטיקה בזווה ואנטישמיות" (גיל-עד, 27.11.23, *Ynet*).

הטיעון שחוזר והופיע בדרכים שונות בכלי התקשורת, בעקיפין או במישרין, היה כי ההכחשה של מעשי האונס בשבעה באוקטובר נובעת ממניעים אנטישמיים: "העולם מכיר בתופעה של אונס בזמן מלחמה כל עוד היא לא מכוונת לנשים יהודיות כי אחרת אי אפשר להסביר את השתיקה למעשים שקרו בשבת השחורה" (פורשר, 17.11.23, **ישראל היום**).

1.3 סיחטוריה בין פוגע לנפגעת

אחד האתגרים המוכרים מזירת המאבק באלימות נגד נשים, הוא מצג שווא של יחסי כוחות מאוזנים בין פוגע לנפגעת, אשר בא לידי ביטוי בסיקור תקשורת שמציג את "הגרסה שלו מול הגרסה שלה" (בן עטר ואח', 2021). נראה כי גם התקשורת הישראלית התמודדה עם טקטיקה זו, כפי שמראות הדוגמאות הבאות:

"משרד הבריאות נגד ארגון הבריאות העולמי: מתעלם מהזוועות ומייצר משוואה בין הצדדים" (אלמקייס, 16.10.23, **מקור ראשון**).

"הסלמה דרמטית של הסכסוך", "מזכירים לכל הצדדים". אף מילה על טבח, אונס נשים וחיטופות של ישראלים. התיאור מתייחס לישראל ולחמאס כאל צדדים שווים בסכסוך. לכן זה רק הגיוני, שגם בציף של הארגון, שבירך על שחרור מחבלים כחלק מהעסקה, נכתב: "זו הקלה לדעת שבקרוב הם ישובו למשפחותיהם" (מלכאי, 29.11.23, **הארץ**).

ההכחשה מצד גורמים בולטים רבים בזירה הבינ-לאומית בנוגע לעצם התרחשותם של אונס קבוצתי אכזרי, פגיעות מיניות סדיסטיות והתעללויות מיניות רבות, כללה טקטיקות פטריארכליות ומיזוגניות מוכרות מזירת המאבק באלימות מגדרית. מחקרים

רבים מצאו כי התקשורת נוטה לסקר פגיעות מיניות באופן שמשעתק משטרי הצדקה ומנגנוני הכחשה, כגון האשמת הקורבן, הטלת ספק או מצג שווא של כוחות מאוזנים (אלון־תירוש וברגר, 2019; דיין־גבאי, 2020; להב, 2008; פלג, 2022; Ben-Atar et al., 2024; Elizabeth et al., 2018; Gravelin et al., 2024), אולם נרטיב זה מתאר תמונה הפוכה, קרי הסיקור התקשורתי בישראל אינו מטיל ספק בכך שהתרחשו פגיעות מיניות בשבעה באוקטובר. אך חשוב מכך - הסיקור מסמן ומוקיע טקטיקות כמו הקטנה, דרישת הוכחות, האשמת הקורבן והצגת האונס כתלוי הקשר, כפי שהן מתבטאות במנגנוני ההכחשה שבזירה הבין־לאומית. אם כן, נראה כי נרטיב זה עשוי לסמן שינוי עמדות מצד התקשורת בנוגע לסיקור של אלימות מינית, ואפשר לקוות שעצם הזיהוי של מנגנוני הכחשה, כחלק מהטקטיקות הפטריארכליות ההרסניות בזירת המאבק באלימות מגדרית, יביא לאימוץ תודעה פמיניסטית יותר בסיקור העתידי של פגיעות מיניות בישראל ובעולם.

2. נרטיב קולות הקורבנות - בין השתקה לזעקה, בין אישי לקולקטיבי

2.1 קול, שתיקה וזעקה

אחת מדרכי ההתמודדות שמציע המסגור התקשורתי אל מול מנגנוני ההכחשה היא יצירתו של נרטיב נוסף: "נרטיב קולות הקורבנות". ואכן, לאורך השנים, אחד המוטיבים החשובים בחקר נשים ובמאבקי נשים בכלל, ותנועות פמיניסטיות בפרט, היה השמעת קולן המושתק של נשים בזירות שונות. נרטיב זה נסוב סביב השמעת קולן של הקורבנות, אלו שבחיים ואלו שאינן, קולן של אלו שנאנסו, נרצחו, נחטפו, אלו שנפגעו ועדיין נפגעות בשבי החמאס, בין שהן שותקות ובין שהן מספרות על מה שעברו. על כן, נעשה שימוש רב במילים "קול", "שתיקה" ו"זעקה" על הטיותיהן, לצד הצגת עדויות, למשל: "משלחת נשים ישראליות תביא לאו"ם את הסיפור המושתק של האלימות המינית מצד חמאס (כריש־חזוני, 02.12.23, **מקור ראשון**); "אנו נחושות, למענן, לתת קול לזעקתן כדי שיעשה צדק עימן. צדק כזה צריך ויכול להיעשות ברמה ההיסטורית [...]" (סבר, 16.11.23, **ישראל היום**).

2.2 השמעת קול הקורבנות דרך תיאורים גרפיים ואזהרות קריאה

המאבק בהכחשת הפגיעות המיניות בזירה הבין־לאומית מתבטא בחיפוש אחר קולות מהשטח של עדות ועדים שיספרו מה קרה, בין השאר כדי שישמיעו קול עבור מי שאינה יכולה להעיד בעצמה. עם זאת, העדויות רוויות תיאורים גרפיים ואף מצורפות אליהן אזהרות קריאה. כל המקורות העיתונאיים שנבדקו כללו תיאורים קשים של פגיעות מיניות, שהובאו בפירוט גרפי ואף סנסציוני, לעיתים על סף הפורנוגרפי. לדוגמה:

”כשנכנסתי לחדר השינה, היתה שם אישה ששכבה על המיטה. היא היתה חצי עירומה, מהמוותניים ומטה, היא נורתה בעורפה”, הוא אמר. לדבריו, לאחר שהוא ועמיתיו הפכו את הגופה, הם הבחינו ברימון ללא נצרה בידה [...] בעדות אחרת שהקריאה רייכרט מפי אחד מניצולי הטבח, נאמר: ”שמענו בנות שמשכו אותן מהמיגוניות, הבנות צרחו. הם אנסו בנות ומיד שרפו אותן” (רוזובסקי, לוי וסמואלס, 4.12.23, הארץ).

מקרי האונס שהתרחשו בשבעה באוקטובר היו סדיסטיים, אכזריים ואלימים באופן קיצוני (קלר־חלמיש, 2024). על כן, לא מן הנמנע כי עדויות למה שאירע יכללו תיאורים קשים. לראיה, מוטיב מרכזי בכל כלי התקשורת שנבחנו היה ”אזהרת קריאה” שהופיעה לפני תיאורים כאלה, לעיתים בכותרת הראשית או בכותרות המשנה. כך למשל ב**ישראל היום**: ”היה קשה לזהות אם זה גבר או אישה” • אזהרה: הידיעה כוללת תיאורים קשים” (סבן, 2023). האזהרות אף הובאו בתוספת דגש ויזואלי: אותיות מודגשות, צבע אדום או מסגרת נפרדת. לדוגמה:

[...] **הפרטים קשים מאוד לקריאה.**

לדברי הניצולה, הקורבן ”עמדה על הרגליים ודיממה מהגב. ראיתי שהוא משך לה בשיער. היא לא הייתה לבושה”. היא סיפרה כיצד בזמן האונס המחבל ירה בקורבן למוות, אחרי שבזיה את גופה. ה**ניצולה תיארה בעדותה פרטים קשים מאוד, שלא ניתן להעלות אפילו על הכתב** [ההדגשות במקור, אד”ג] (לוי, 8.11.23, Ynet).

מלבד אזהרות אלו, לעיתים אף מצורפת לכתבה המלצה להימנע מקריאתה. לדוגמה, לכתבת עומק של בתאל קולמן **במקור ראשון** (17.11.23), שכללה תיאורים של פגיעות מיניות קשות. כך היא מופיעה במקור:

מהכתבה הבאה הושמטו תיאורים מפורטים מדי, ועדיין היא עלולה לעורר תחושות קשות. אם אתם מעדיפים להימנע מחשיפה רגשית לנושא, שקלו לוותר על קריאתה.

אזהרות הקריאה הופיעו בכל כלי התקשורת שנבחנו, וזאת בשל התיאורים של מעשים סדיסטיים קיצוניים, הן במידת אכזריותם והן בהיקפם (קלר־חלמיש, 2024). בתגובה לסיקור הרווי תיאורים גרפיים, פורסמו כללים לסיקור פגיעה מינית בזמן מלחמה מטעם איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית ופוליטיקלי קוראת - גוף תקשורת פמיניסטי³. מקרי האונס הקשים של שבעה באוקטובר כוללים פרטים סנסציוניים וזוועתיים. כאשר הסיקור התקשורתי חושף פרטים אלה, הדבר תואם

מחקרים קודמים, שהצביעו על נטייתם של כלי תקשורת לסנסציה וארוטיזציה, הבאה לידי ביטוי בריבוי תיאורים מפורטים ופולסטיים (להב, 2009; למיש, 2007).

2.3 הדואליות של הקול האישי לעומת הציבורי

מוטיב נוסף של נרטיב קולות הקורבנות הוא דואליות מורכבת, בין השמעת הקול האישי של שורדות האלימות המינית, כמו גם קולן של אלו שלא שרדו, ובין הפקעת הקול האישי והפיכתו לציבורי:

"[...] אז לא רק שקרה דבר מזויע, עכשיו המדינה רוצה לקבל את העדויות, אבל לא בגלל הסבל של האישה הפרטנית, אלא כי הן משמשות את ההסברה הישראלית. אנחנו חייבות להסתכל על מי שנפגעה, ולשאל 'מה עם הכבוד והפרטיות שלה? אני רוצה שידעו על פשעי המלחמה, אבל צריך קודם לשים לב שאנחנו מסתכלים על האישה כאדם'" (קולמן, 17.11.23, מקור ראשון).

בדוגמה זו נחשף הפער בין הרצון להשתמש בעצם התרחשותן של הפגיעות המיניות למטרות הסברה בעולם, כקול ציבורי לאומי, ובין הפרט, האישה שנפגעה, כאשר יש לשאול איך הבחירה לספר משפיעה עליה, האם היא מעוניינת בחשיפה וכדומה. הדואליות של הקול האישי לעומת הציבורי מגלמת בתוכה אתגר נוסף - הרצון לאסוף עדויות עלול להתנגש בצורך להחזיר את השליטה לקורבנות ולאפשר להן לבחור אם לשתף את סיפורן האישי, כמו גם בצורך לתת להן זמן לעיבוד הטראומה. כפי שמראה מידע שנאסף בארגוני סיוע אזרחיים, בעולמות הטיפול ובמרחבים של חקר טראומה ופגיעות מיניות (Foster & Minwalla, 2018), ההתמודדות עם השלכותיה של הפגיעה המינית ונוזקה היא מורכבת ומסועפת, ואינה ליניארית, כאשר להחזרת הכוח והשליטה לידי הקורבנות יש חשיבות במסגרת הטיפול בהן. ניתן למצוא לכך ביטוי בדוגמאות הבאות:

חלק מתורת הטיפול בשורדות אלימות מינית כולל מתן לגיטימציה מוחלטת לבחור אם, מה ומתי לספר. חלקן בחרו או יבחרו שלא לספר, או שלא לספר לגורמים ציבוריים, וזו זכותן המלאה (הקר, 23.11.23, Ynet).

"לכן אסור ללחוץ וצריך להניח למי שנפגעו להתאושש ולהירפא מהטראומה הקשה. יש מרדף בלתי נתפס אחרי 'ראיית הזהב' - סיפור הזוועה שייאמר בקול רם ובפנים גלויות. צריך להבין שזה לא יקרה וצריך לתת לזה זמן, הרבה זמן. גם אירועי ניצול מיני בשואה התפרסמו לפעמים אפילו 60 שנה אחריה, כי כל כך קשה לשתף סיפורים וחוויות בלתי נתפסות כאלה" (סבר, 16.11.23, ישראל היום).

דברים אלו מאפשרים דיון על המורכבות של פגיעות מיניות, וזאת אל מול הצורך ביציאה נגד מנגנוני ההכחשה באמצעות "השמעת קולה של שורדת". מורכבות זו

נחשפת בהקשר של המתח בין האישי לקולקטיבי. מצד אחד, להשמעת קול הקורבנות ולעדויות יש חשיבות ברמה הלאומית והבין־לאומית. הן תורמות להגברת המודעות הציבורית לפגיעות מיניות ויש להן השלכות חיוביות רבות, כמו העלאת שיעורי הדיווח, חיזוק הקורבנות, ואף שינויים במערכת המשפט, כפי שקרה עם תנועת #MeToo (Levy et al., 2023). מצד שני, יש חשיבות רבה לשמירה על הצד הנפגע, משום שחשיפה לא רצויה, או שאינה מנקודת מבטו, עשויה לפגוע בקורבן ובתהליך ההחלמה (Foster & Minwalla, 2018).

2.4 היעדר קול – גברים כקורבנות

אל מול השמעת קולן של נשים כנפגעות אלימות מינית, יש להזכיר את הקול שאינו נשמע: גברים כקורבנות למעשי האלימות המינית של שבעה באוקטובר. בכלל הפריטים שנותרו נמצאו התייחסויות מצומצמות, ואף זניחות, לאלימות מינית שהופנתה כלפי גברים. למשל: "על פי העדויות של אנשי זק"א, בוצעו גם התעללויות מינית בחלק מהגברים שנמצאו. בחלק מהמקרים הושחתו איברים אינטימיים של הקורבנות. אחד מאנשי זק"א סיפר לחוקרים בקול רועד כי במקרים רבים 'היה קשה לזהות אם זה גבר או אישה'" (סבן, 8.11.23, ישראל היום).

גם כאשר מוזכרות פגיעות מיניות בגברים, מצוין כי מדובר "בחלק מהגברים" ולא "בגברים". זאת, בשונה מהשיח על קורבנות של נשים, הנוטה לעסוק בהכללה בפגיעות שבוצעו "בנשים". אומנם, היעדר קולם של גברים בהקשר של פגיעות מיניות תואם מחקרים שהראו כי בשגרה, כמו בחירום, היקף הפגיעות המיניות בנשים בוגרות רחב יותר מהיקף הפגיעות בגברים (קלר־חלמיש, 2024; Danjibo & Akinkuotu, 2019). אולם, דחיקת הסיקור התקשורתית של גברים נפגעי תקיפה מינית לשולי השיח לא רק שאינו משקף בהכרח את היקף הפגיעה בפועל, אלא אף עלול לחזק סטיגמות חברתיות הנוגעות לקורבנות גברים, את השיפוט והאשמת הקורבן, ואף להעמיק עוד יותר את תת הדיווח הקיים בנוגע לפגיעות מיניות בגברים בזמן מלחמה (Alison, 2007; Féron, 2017, 2023).

2.5 הקו המגדרי – בין השמעת קול להשתקה

מוטיב חשוב נוסף, גם אם שולי, שבלט בעיקר בעיתון הארץ, הוא שרטוט הקו המגדרי המקשר בין השמעת קולן של נשים בתור קורבנות ובין השתקתן, בעיקר בתור שחקניות בזירה המדינית והביטחונית. למשל:

רבים מדברים עכשיו על אונס. חלקם עושים את זה באופן ציני, ככלי הסברתי, בעודם מזניחים את הטיפול בנפגעות ונפגעי אלימות מינית. אחרים מצביעים על אותן ישויות

או"ם עלומות שמהוות מטרה נוחה למדי, תוך שהם מתעלמים מרכיב ההשתקה שמחבר בין לבין קצינים מסוימים בצבא, למשל, שלא שעו לאזהרותיהן של נשות מקצוע צעירות, שמכירות היטב את הגזרה שלהן כמתחייב מתפקידן [...] בשעה שהברברת באולפנים נעשית בקול בס נמוך, והרטוריקה הלוחמנית במסיבות העיתונאים של נתניהו, גנץ וגלנט מקצינה - הולך ומתחדד המחסור האבסורדי בקולותיהן של נשים. הן נעדרות אמנם מכיסאות הקבינט וקולן לא נספר בעיני הפיקוד הבכיר, אבל זה לא מונע מהן לשלם את המחיר. לעתים קרובות הן משלמות בגופן או אף בחייהן. אם קולן של התצפיתניות היה נשמע, סביר להניח שעשרות מהן שנהרגו או נחטפו לרצועת עזה, היו נמצאות איתנו היום. אולי הן היו אפילו מתקדמות בשרשרת הפיקוד, ומוודאות שהדברים ייעשו אחרת (חובב, 22.11.23, **הארץ**).

גם כאן חוזר המונח "קול" על הטיותיו, לצד "השתקה", "היעדר קול", "ברברת" וכדומה. ממצא זה, במסגרת "נרטיב קולות הקורבנות", מייחד את **הארץ** - עיתון המתאפיין בנטייה לסיקור הכולל זווית פמיניסטית, תוך הצבעה על ההקשר הרחב והישר בין שימוש בפרקטיקות פטריארכליות וסקסיסטיות במוסדות מדינה ובין הדרת נשים מעמדות כוח והרחקתן ממוקדי קבלת החלטות.

אם כן, "נרטיב קולות הקורבנות" מגלם בתוכו מוטיבים מנוגדים, שמשקפים התנגשות בסיקור התקשורתי בין התפיסה שגורסת כי יש חשיבות ברמה הלאומית והבין-לאומית להשמעת קולן של הקורבנות, או להפצת עדויות ופרטים על הפגיעות המיניות, ובין התפיסה שדוגלת במתן אפשרות בחירה לקורבנות וזמן לעיבוד הטראומה, מתוך דגש על טובתן האישית. הראשונה דוחקת הצידה את הממד האישי ומפקיעה את הפגיעה למרחב הציבורי, בעוד האחרונה מהדהדת ממצאים שמראים כי פרסום הסיפור האישי של הקורבנות גובה מהן מחיר (Foster & Minwalla, 2018). נרטיב זה אף מנכיח את היעדר הדיון על גברים כנפגעי אלימות מינית, כאשר העלמתם מהשיח בהקשר זה תורמת לתת-דיווח ולתפיסות סטראוטיפיות של גבריות וקורבנות. בו בזמן, שרטוט הקו המגדרי בין ההתעלמות מקולן של נשים במרחב הציבורי המקצועי, הצבאי והפוליטי, ובין הבחירה להשמיע את קולן בהקשרים של קורבנות ופגיעות מיניות קיצוניות למטרות הסברה בין-לאומית, הוא מוטיב חשוב שמשתקף בעיקר בעיתון **הארץ**, המזוהה ממילא עם עמדות פמיניסטיות. אם מוטיב זה היה בולט יותר, ניתן היה לקוות לשינוי עמדות בכל הנוגע לסיקור תקשורתי מודע מגדר.

3. נרטיב האונס כנשק במלחמה

3.1 הבניית האונס כנלי ונשק במלחמה

בנרטיב זה, האלימות המינית של שבעה באוקטובר ממוסגרת כחלק מתופעה רחבה של אלימות נגד נשים, תוך הרחבת הדיון על שורשיה החברתיים המובנים והממוגדרים.

כאן, הסיקור התקשורתי כולל הקשר היסטורי של השימוש באלימות מינית כלפי נשים במהלך מלחמה, הסברים ודיונים מחקריים, משפטיים וכדומה, שמגדירים "אונס בזמן מלחמה" ו"אונס כנשק" כ"פשע נגד האנושות":

ד"ר שלי הופמן, מרצה ליחסים בינלאומיים באוניברסיטה הפתוחה, אמרה ל"הארץ" [...] "צריך להראות שהיתה התקפה נרחבת ושיטתית על אזרחים, ושהמשתתפים בהתקפה ידעו שהם עושים את זה כחלק ממדיניות מתוכננת. כלומר, במקרה של אונס - שהוא משמש ככלי מלחמה, כ'נשק'. שיש פקודות לעשות את זה ולא כמעשה ספורדי [...]" (רוזובסקי, בריינר ואפרתי, 19.11.23, הארץ).

הזוועות שביצעו מחבלי חמאס מלמדות שוב שפגיעה מינית היא חלק מסט של אלימות פולשנית, ולרוב אינה קשורה ליחסים ואף לא לתאווה, תשוקות ופיתויים. האינס הוא כלי נשק בין-איש. עד היום הוא חלק ממכלול הטיהור האתני, חלק מן הלחימה (פלסר, 1.12.23, מקור ראשון).

אונס בזמן מלחמה לרוב יכול את ממד ההשתייכות האתנית, הדתית או הלאומית, וייעשה בצורה שיטתית ומסיבית [...] "זו תופעה עתיקה מאוד [...]", מסבירה עו"ד ענת טהון אשכנזי, מנהלת המרכז לערכים ולמוסדות דמוקרטיים במכון הישראלי לדמוקרטיה. "מדובר בכלי נשק שתפקידו להשפיל, לבזות ולנתץ רקמה אנושית וחברתית" (סופר, 7.12.23, Ynet).

הבניית האונס כנשק נעשית, בין השאר, באמצעות הבחנה בין אלימות מינית ב"סגרה" לאלימות מינית כללי נשק במהלך מלחמה. הבחנה זו משתקפת בראיונות עם מומחיות בתחומי מגדר, זכויות אדם, משפט בין-לאומי ועבירות מין, לצד עדויות קשות מהשטח על אלימות מינית, במטרה להמחיש את הייחודיות של האלימות המינית בשבעה באוקטובר. לדוגמה:

למעשה, נשים בזמן מלחמה עוברות פגיעה כפולה: כחלק מהעם האחר, וכנשים. פשעי המין והאונס הם גם כלי להשגת מטרת צבאית ומלחמתית; האישה איננה רק אובייקט מיני, אלא גם אובייקט שמסמל את הלאום הנתקף [...] משכך, המונחים שבאמצעותם אנו מתארים ומסבירים אלימות מינית "רגילה" אינם מספיקים כאשר אנו עוסקים באלימות מינית בזמן מלחמה, ואף עלולים לטשטש את מורכבותה (קולמן, 17.11.23, מקור ראשון).

להבדיל מממצאיהם של מחקרים קודמים על סיקור תקשורתי של אונס בזמן מלחמה (Skjelsbaek, 2010), סיקור זה אינו ממסגר את האונס כ"נזק לוואי" של המלחמה, אלא קורא לייצוג נפרד שלו, תוך הדגשת הזוועה והאכזריות שבשימוש באונס בזמן מלחמה. השימוש במידע מחקרית והיסטורי, וכן בביטויים כמו "אונס כנשק", "פשע מלחמה" ו"פשע נגד האנושות", מבליטים את הייחודיות של פגיעות מיניות בזמן מלחמה.

דרך נוספת לחיזוק ההבניה של אונס כנשק היא הצבתו בהקשר הרחב של אלימות מגדרית. בקטע הבא מובעת דאגה לנשים כקבוצה שנפגעת מינית במלחמות, וזאת תוך קישור לידע קודם שנשען על תפיסת האלימות המינית כנשק שמפנים גברים כלפי נשים ככלל:

המחשבה מתנסחת בגמגום, בקושי: נשים משלמות מחירים אחרים במלחמות. הידיעה הזו מרחפת מעל התמונות והסרטונים וזעקות בני המשפחה כמו ענן חרדה רעיל. אלימות מינית היא כלי נשק בידי גברים. זה נכון תמיד, ומפורשות יותר במלחמה. גופן של נשים הופך למכשיר שבאמצעותו מוכיחים בעלות, ניצחון, השפלת היריב [...] הרי גם בעולם כתיקונו, אם אפשר לקרוא לזה כך, אחת מחמש נשים עוברת אונס. אחת משלוש תותקף מינית במהלך חייה. אחת מחמש ילדות נפגעת מינית [...] זו המציאות ה"מתוקנת". זו השגרה. בגיהנום שדלתותיו נפתחו בשבת בבוקר, מה יהיה על השבויות? (קפלנסקי, 9.10.23, **הארץ**).

אף על פי שלאונס בזמן מלחמה יש היבט מגדרי מובהק, מסגרת שיח כזו, שרואה רק את הנשים השבויות כמי שחשופות לפגיעות מיניות, עשויה לאלץ נשים להתעמת עם התפיסה של כלל הנשים כקורבנות. הן עשויות למצוא עצמן מסבירות, חושפות ומספרות את סיפוריהן עקב הפעלת לחץ, לא מתוך רצון ושליתה. כמו כן, התייחסות לאונס כנשק שמופנה בעת מלחמה רק כלפי נשים, מותירה מחוץ לשיח גברים שנפגעו מינית בשבעה באוקטובר או בשבי. זאת ועוד, בהקשר של הנרטיב הנידון, הן לרוב יוצגו בתור קורבנות חסרות ישע, נטולות סוכנות וכוח, כאשר הסיקור שם דגש על סבלן ולא על יכולת ההישרדות שלהן (Bourke, 2015).

3.2 יסודות פטריארכליים

נראה כי ההגדרה של הייחודית של אונס בזמן מלחמה, כפשע מין שמטרתו פגיעה לאומית קולקטיבית, פותחת צוהר להלאמת הכאב הפרטי של קורבנות האונס, הלאמה אשר מאשררת כי מטרת האונס בזמן מלחמה היא פגיעה במדינה עצמה. על כן נמצא בנרטיב זה מוטיב של האנשה, הבא לידי ביטוי ברטוריקה המדמה את המדינה לאישה, ואת הפגיעות המיניות בנשים לפגיעה במדינה. הקטע הבא כולל תיאורים מיניים גרפיים המשווים בין החדירה לגבולות מדינת ישראל ובין חדירה מינית:

כלאום עברנו חויית אונס קולקטיבי שכלל פלישה חודרנית לגבולות אדמת המולדת, לבתינו. לעיתים לא צריך לעבור פגיעה מינית כדי להיפגע מינית. אולם אנחנו נאנסנו גם נאנסנו. במובן הסימבולי, הלאומי והאישי. אזור ערוותנו הרגיש, בגבול הארץ הדרומי, התבוסס בדם. הרחם הקולקטיבית שלנו נפלשה [...] (פלסר, 1.12.23, **מקור ראשון**).

כך גם בדוגמה הבאה מעיתון **הארץ**: "ישראל נאנסה בברוטליות. היא יכולה לרצוח את האנס שלה, לסרס אותו, לקבור אותו בחיים באדמה, לממש את כל תסריטי הנקמה

שרק ניתן להעלות על הדעת, זה לא ישנה את העובדה המרה שהשפלתה בידי תהיה רשומה לעולמי עד" (לנדסמן, 1.12.23, הארץ).

השימוש בהאנשת המדינה והמשלתה לאישה שנפגעה מינית בידי האויב רווי יסודות פטריארכליים הנטועים בתפיסות שמרניות. יסודות אלו באים לידי ביטוי ברטוריקה שמקשרת בין מיניות האישה לכבודה - קישור המחזק אות קלון דמויני שלעיתים נושאות עימן נשים שנפגעו מינית. כך, הסיקור כולל ביטויים כמו "חילול כבודה", "לטמא אותה" וכדומה. למשל: "אי אפשר לנוח בלי לשקם ולהשיב את כבוד בתינו שחוללו" (פלסר, 1.12.23, **מקור ראשון**); "[...] איך חמאס טימא את ישראל" (לנדסמן, 1.12.23, **הארץ**). ביטויים אלו הופיעו אומנם בכל כלי התקשורת שנבחנו, אך בלטו בעיקר **במקור ראשון**, לרוב תוך הדגשת הקשר בין הפגיעה המינית ללאומיות וזהות יהודית. זהו חיזוק נוסף להבניית השימוש באונס כנשק במלחמה בתור אקט של פגיעה בזהות המדינה ברמה הלאומית. הדבר בא לידי ביטוי גם בייצוגי נשים הכוללים שיוך לאומי, תוך הדגשת יהדותן של הנפגעות, למשל "נשות ישראל", "אונס יהודייה" או "זה יכול לקרות לכל יהודייה בעולם".

מוטיב פטריארכלי נוסף המובנה בפרקטיקת האונס ככלי נשק במלחמה (Heise, 1998), הוא העברת מסרים בין קבוצות גברים דרך החפצת נשים. מוטיב זה נוכח ברובד הסמוי והגלוי של הטקסט. למשל ברמיזות על אונס הנמנעות משימוש במילה זו, או בסימון של קבוצות גברים גנריות, המדברות בינן לבין עצמן על מה שקרה או קורה לנשים. לדוגמה:

הצבא מודאג מכך שנשים שנחטפו לרצועת עזה ולא שוחררו בעסקה האחרונה מתמודדות עם אלימות מינית ברצועת עזה [...] למעשה, מילר אישר בכך את ההערכות בישראל, שלפיהן חמאס סירב לשחרר מהשבי עשר נשים שידוע בוודאות שהן בחיים, רק בגלל החשש שהן יעידו על מה שעברו. בכיר ישראלי אמר בהקשר זה: "אנחנו יודעים למה הם לא מחזירים אותן, והם יודעים שאנחנו יודעים" (זיתון, 5.12.23, *Ynet*).

ההתמקדות במוסדות או בגברים בעלי תפקיד ("הצבא מודאג", מילר אישר", "בכיר ישראלי אמר"), תוך הימנעות משימוש במונח "אונס" ("אלימות מינית", "על מה שעברו", "אנחנו יודעים והם יודעים שאנחנו יודעים"), מראה כי הנשים נתפסות כאובייקט שדרכו מועברים מסרים, מעין הצהרה שפירושה: "פגענו בכם והשפלנו אתכם באמצעות הפקעת גופה של האישה לזירת המאבק".

נרטיב זה, הכולל יסודות שיח פטריארכליים, מאפשר פרשנות ביקורתית של הקצאת הכוח בחברה הישראלית. כלומר, בראשם של מוסדות השלטון עומדים גברים, אשר מבקשים להגן על נשות המדינה, ובכך הקבוצה השלטת מסמנת את ה"אחר" - את

הקבוצה הדורשת הגנה, הקבוצה המוחלשת, קבוצת הנשים: "ישראל לא מוכנה לוותר על הנשים, היא מתעקשת שחמאס ישחר אותן. ישראל אמרה שאם חמאס מוכן לבצע את זה, ירושלים מוכנה לדון על קטגוריות נוספות של חטופים - גברים, פצועים ולבסוף כל חיילי צה"ל" (זיתון, 5.12.23, Ynet).

לעיתים, יסודותיו הפטריארכליים של הנרטיב מופיעים לצד ייצוגים של תמונת מציאות מורכבת. הדבר נובע מהפער בין הרצון הלאומי בהכרה בין־לאומית בטבח ואונס, ובין התייחסות לנשים הנפגעות עצמן. למשל:

עם זאת, ובצד ההכרה הברורה כי מעשי האונס וההתעללות המינית שירתו את יעדי השפלים של האויב, יש להיזהר פן יטושטשו ממדי הפגיעה הגופנית והנפשית הפרטיים של הקורבנות. פן יישכח החורבן האישי, וכבודן האחרון יעלה כקורבן תמיד על מזבח האמת ההיסטורית. האירוניה הנוראה היא שבקרב ההסברה החשוב שמנהלת ישראל, גופן של הקורבנות הופך שוב, בעל כורחן, לשדה קרב תודעתי (נגיד, 11.12.23, מקור ראשון).

אל מול הסממנים הפטריארכליים במסגרת הנרטיב של אונס כנשק במלחמה, האנשת המדינה והקבלתה לאישה יהודייה ש"חוללה מינית", הרחקת הפגיעה בה כאדם פרטי והלאמת פגיעה זו כפגיעה כללית במדינה, נעשו גם קישור והרחבה של ידע ותובנות על מושג האונס כנשק במלחמה, על השימוש בפרקטיקת האונס ככלי נשק שמופנה כלפי נשים כפרט, על נשים כקבוצה מגדרית ואף על חברה ומדינה.

4. נרטיב הביקורת והאשמה

ממצא בולט נוסף שעלה מניתוח הטקסטים העיתונאיים הוא "נרטיב הביקורת והאשמה". אין מדובר בהאשמת הקורבן, אלא בהפניית אצבע מאשימה לעבר שלוש חזיתות: התוקף - ארגון הטרור חמאס; המכחישים - הזירה הבין־לאומית; והאשמים - המדינה ומוסדותיה.

4.1 ביקורת ואשמה כלפי התוקף - ארגון הטרור חמאס

האצבע המאשימה הראשונה מופנית כלפי התוקף עצמו - ארגון הטרור חמאס בכלל, ומי שפרצו את גבולות רצועת עזה בשבעה באוקטובר בפרט. לרוב, ההאשמה מובלעת בסיקור התקשורתי. כלומר, הדיווח מסמן את אשמת התוקף באמצעות סקירת פעולותיו, לעיתים לפרטי פרטים, תוך שימוש בתיאורים גרפיים, סנסציוניים וקשים לקריאה של הפגיעות המיניות, בדגש על השיטתיות שבה פעלו ועל קור הרוח, הרוע והאכזריות הבלתי נתפסת:

חוקרי להב 433 גבו בימים האחרונים עדויות על עבירות מין והתעללות של אנשי חמאס בנשים בעת המתקפה על יישובי עוטף עזה ב-7 באוקטובר [...] בימים האחרונים גבתה המשטרה עדות מאישה שסיפרה כי חזתה באונס קבוצתי וברצח צעירה בעת שהסתתרה מפני מחבלים שלבשו מדי צבא (ברינר, 8.12.23, **הארץ**)⁴.

סבא שלי התייסר עד יומו האחרון בשאלה אם הנאצים קודם הוציאו לאמא שלו את שן הזהב ואז רצחו אותה, או שנתנו לה למות ורק אז התעללו. ואני מוצאת את עצמי מתפללת, למרות הזעזוע מאונס של גופות, שהלוואי שהן מתו קודם (קור, 16.11.23, **ישראל היום**).

אחד הדברים המזעזעים והקשים לעיכול הוא שתיקת ארגוני הנשים בעולם על מעשי האונס וההתעללות המינית בהיקפים בלתי נתפסים שבוצעו על ידי מפלצות חמאס דאעש בנשים (סבר, 18.11.23, **ישראל היום**).

אם כן, נראה שישנה האשמה של החמאס, מבצעי האונס והפגיעות המיניות. אולם, אף שנרטיב זה נמצא בכלל כלי התקשורת שנבדקו, ישנם הבדלים מסוימים במינוח. **בהארץ** נעשה שימוש במושג "אנשי חמאס", תוך התייחסות למעשיהם כמעשים מפלצתיים ואכזריים הכרוכים באובדן צלם אנוש, בעוד בכלי תקשורת אחרים נמצאה נטייה לדמוניזציה של התוקפים, למשל "מפלצות חמאס דאעש". האשמת התוקפים בכל אמצעי התקשורת אף כללה השוואה לנאצים, ומעשיהם הושוו לזוועות שנעשו בתקופת השואה.

4.2 ביקורת ואשמה כלפי הזירה הבינ־לאומית

לצד האשמת מחבלי החמאס, הופנתה ביקורת גלויה גם כלפי הזירה הבינ־לאומית בכלל כלי התקשורת שנבדקו במחקר זה. ביקורת זו הושמעה מצד דמויות וגופים רבים בחברה הישראלית: אושיות מעולם התרבות, העיתונות, המחקר והאקדמיה, ארגוני נשים, אנשי ונשות ציבור, פעילים ופעילות בזירה המקומית והבינ־לאומית נגד אלימות מגדרית. במוקד הביקורת ניצב ארגון האו"ם לקידום והעצמת נשים (UN Women), כמו גם האו"ם בכלל. בכל כלי התקשורת שנבחנו נמצא כי הביקורת כלפי הארגון, שמופקד על שמירת זכויות אדם בכלל וזכויות נשים בפרט, לוותה בביטויי תרעומת, הלם, אכזבה וכעס:

הארגונים הללו הוקמו מתוקף ההנחה שזכויות נשים הן זכויות אדם, ושלעיתים קרובות מדי נשים הופכות לקורבנות המידיים של לחימה. בסרביה הסרבים השתמשו באונס כאמצעי להשמדת עם, עם מחנות אונס שנועדו להכניס נשים להריון. בעוטף, נשים וגברים נאנסו ועונו כאמצעי טרור. ארגונים שמודעים היטב למשמעותה של אלימות מגדרית ומגמגמים גם נוכח היקף הזוועות, השיטתיות הביזוי וההשפלה, אינם מתעניינים בזכויות נשים אלא, לכל היותר, בשימוש בהן כנשק פוליטי. איך מוסדות בינלאומיים יוכלו להרים ראש אחרי החרפה הזו? (גלאון, 4.12.23, **הארץ**).

הביקורת וההאשמה הציבורית בישראל, כפי שהשתקפו בשיח התקשורתי שנבדק כאן, הופנו כלפי גורמים נוספים בזירה הבינלאומית, מלבד האו"ם וארגון הנשים של האו"ם, וביניהם הצלב האדום, נשיאות של אוניברסיטאות בולטות בארצות הברית, אנשי ונשות מחקר הידועים כבעלי מודעות מגדרית ותפיסות ליברליות, ארגוני נשים שונים, מובילי דעה, אושיות מעולם התרבות ועוד. ההלם והביקורת בציבור הישראלי, שהתעוררו לנוכח היעדר הגינוי או ההתייחסות מצד גופים בעולם המערבי לזוועות של שבעה באוקטובר, הפכו לביקורת כלפי ההכחשה הבינלאומית של עצם התרחשות האונס השיטתי, ההתעללות המינית והטבח האכזרי. התרעומת התעצמה כאשר התגלו בזירה הבינלאומית אותם מנגנוני הכחשה⁵ המוכרים היטב לפעילים ולפעילות בזירה הפמיניסטית הנאבקים באלימות נגד נשים, אשר תורמים לשימור תרבות האונס: האשמת הקורבנות, הטלת ספק, מזעור האלימות המינית ונרמול שלה (De Benedictis et al., 2019; O'Hara, 2012; Walters, 2021). שתיקת הקהילה הבינלאומית בכלל, וארגוני הנשים בפרט, תוארה במונחים "בגידה", "נטישה" ו"בושה", ובביטויים הסובבים סביב שתיקה, כגון: "שתיקה רועמת", "שתיקה מהדהדת", "שתיקה מבישה". השימוש במושגים אלה אפיין את כלל כלי התקשורת שנבדקו. לדוגמה, באחת הכתבות הובאו דבריה של יו"ר מפלגת העבודה מרב מיכאלי, הידועה בתפיסותיה הליברליות והפמיניסטיות:

הבוקר תקפה יו"ר מפלגת העבודה מרב מיכאלי את ארגוני הנשים בעולם שמתעלמים ממעשי הזוועה שביצעו מחבלי חמאס ב־7 באוקטובר. "זו **בגידה** מטורפת לא רק בנשים בישראל - אלא בנשים בעולם", אמרה מיכאלי בריאיון ל־ynet Live, "אני קוראת להם להתעשת, להתעורר ולראות שנעשו כאן פשעים מחרידים בנשים ב־7 באוקטובר ו**שלא יכול להיות שהם ישתקו על זה**. כשהן **שותקות**, הן **בוגדות** בנשים והורסות את הפמיניזם. עכשיו זה ישראליות, מי הנשים הבאות שלא יעמדו בקריטריונים שלהם? אני לא זוכרת **שתיקה כל כך מהדהדת ורועמת** על פשעים כל כך חמורים" (גילעד, *Ynet*, 27.11.23).

המילה "בגידה" מוזכרת גם בהקשר ההיסטורי של השואה. כלומר, הבגידה הנוכחית של אומות העולם אל מול האונס והטבח בשבעה באוקטובר כמו מעלה מן האוב את הבגידה ההיסטורית של אומות העולם בתקופת השואה: "מדינות אירופה ממחישות לנו שהקרע שבה התרחשה השואה לא התהפכה. אחרי האונס הנוראי שחוותה אומנתנו, זו איננה הסתת מבט תמימה - זוהי בגידה מרושעת ואכזרית" (פלסר, 1.12.23, **מקור ראשון**).

כמו כן, הפניית האצבע המאשימה כלפי העולם המערבי נעשתה תוך שימוש במושגים ותיאורים הקשורים לשואה: "[...] כיצד הפוגרום המזעזע שביצע החמאס, האונס, החטיפה והאידיאולוגיה הרצחנית שמאחוריהם מתיישבים עם דבריה?" (דותן,

14.11.23, **הארץ**). מכאן עולה האשמה כי בבסיס הבגידה, ההכחשה או השתיקה ניצבת אנטישמיות, שנאת יהודים. למשל:

הפרצוף הקפוא של נשות האו"ם גרם לי להבין שהשנאה לאחרת רק בשל היותה יהודייה, ושהאינטרס המדיני-דיפלומטי יכולים לעתים לנתק אותנו מהחמלה הכי בסיסית וראשונית. אסור שזה יקרה, לא רק למען קורבנות 7 באוקטובר, אלא גם למען היכולת של נשים לחיות בעולם שבו אונס הוא אונס הוא אונס (רוזנברג, 5.12.23, **ישראל היום**).

נראה כי התקשורת הישראלית הייתה תמימת דעים בעמידתה לצד הנפגעות הישראליות, אלה שבחיים ואלה שאינן, והטיחה ביקורת והאשמות כלפי השתיקה והכחשת האונס בזירה הבין-לאומית, בכוונה לחשוף צביעות, אפליה, גזענות ואנטישמיות.

4.3 ביקורת ואשמה כלפי המדינה ונבחדיה

האצבע המאשימה הופנתה גם כלפי פנים, אל הממשלה ונבחרי הציבור. לדוגמה בקטע הבא:

[...] אף אחת מהנשים המעטות שהצליחו לגרד כיסא בממשלה הכושלת ביותר שנראתה כאן לא פצתה פה להגיד שלראשונה במלחמות ישראל, נחטפו לא רק אזרחים רבים, אלא כנראה הרבה מאוד נשים. האנשים האלה, שלמרבה החלחלה אחראים על גורלנו, מעדיפים גם עכשיו דיבורים כמו חול ואיומים ריקים ופוזות של אבדאי (קפלנסקי, 9.10.23, **הארץ**).

הביקורת כלפי ממשלת ישראל מתמקדת בהאשמתה בצביעות: "צביעות הממשלה - פתאום אכפת לכם מאונס?" זעקה כותרת ב**הארץ** (חזן, 26.10.23). אל מול האחדות בין גופי התקשורת השונים שנבדקו, ביחס לביקורת והאשמות כלפי חמאס והזירה הבין-לאומית, נמצא כי ביקורת כלפי הממשלה התבטאה ביתר שאת בעיתון **הארץ**, כאשר בשלושת כלי התקשורת האחרים מוטיב זה היה זניח עד לא קיים.

סוג ביקורת נוסף שנמצא ב**הארץ** מתמקד בקמפיין התקשורתי הנרחב המתנהל נגד השתיקה הבין-לאומית בכל הנוגע לפשעי המין שביצע חמאס, בעוד הכשל הוא קודם כול פנים-מדיני:

ומדוע הקמפיין, שאליו הצטרפו גם ארגוני נשים בישראל, בכלל עסק בשאלה מה אמרו מעבר לים? מה עם הגופים הממשלתיים? מה עם חבילת פיצויים רחבה לנפגעות, או ארגון ממשלתי שייקח אחריות על השיקום ארוך הטווח שלהן? מה אם, למשל, נשתמש בטרגדיה הזאת כדי לדרוש מהממשלה לפתוח בגוש דן עוד חדר 4 - המשמש לקליטה וטיפול ראשוני בנפגעות פגיעה מינית? (פרנק, 6.12.23, **הארץ**).

בהקשר זה מופנית ביקורת כלפי עצם ההתמקדות בזירה הבין-לאומית, למרות הכשלים המדיניים בטיפול בקורבנות פגיעה מינית, הידועים מזה שנים רבות, טרם אירועי שבעה באוקטובר. בעיתון **הארץ** - אשר ידוע בנטייתו לסיקור תקשורתי בעל זיקה פמיניסטית ולעיסוק בסוגיות של זכויות אדם ושוויון גם בימי שגרה - נמצאו ביטויי ספקנות כלפי הזדעקותם של ארגונים שונים, מוסדות שלטון ואף כלי תקשורת בסוגיות של זכויות נשים ואלימות מינית. אכן, יש לבחון מנקודת מבט ביקורתית את האופן שבו חלק ניכר מהדיון באלימות המינית של שבעה באוקטובר התמקד בפריזמה של התעלמות והכחשה בזירה הבין-לאומית, ועל כך יורחב בפרק הדיון.

הבחנה בין כלי התקשורת

במחקר הנוכחי, העוסק באופני הסיקור התקשורתי בישראל של האונס והפגיעות המיניות שביצע חמאס בשבעה באוקטובר, בשלושת החודשים שלאחר התקיפה, ממצא בולט ומרתק הוא דפוס הסיקור הדומה ברוב כלי התקשורת שנבדקו. למרות אופיים השונה וההבדלים הרבים ביניהם - בסגנון, בקהל היעד ואף בהשתייכות הפוליטית - נמצא כי השיח התקשורתי הדהד את אותם ארבעה נרטיבים מרכזיים.

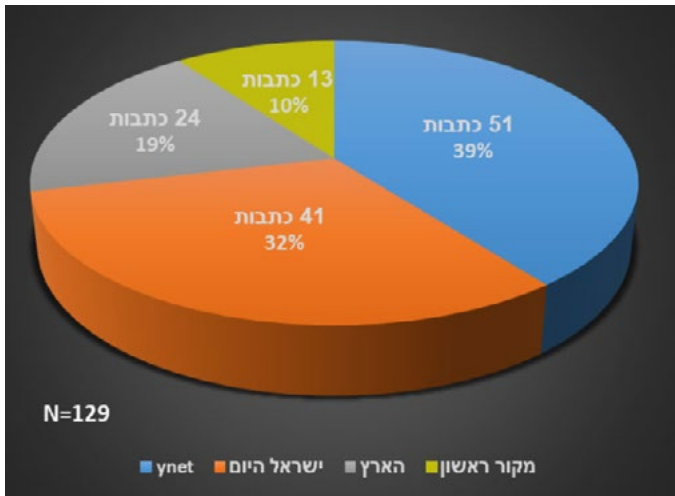
בתקופת הסיקור (7 באוקטובר עד 31 בדצמבר 2023), לא נמצאו הבדלים גדולים בין כלי התקשורת בקטגוריות הניתוח שנבחנו ופורטו בפרק שיטת המחקר. זהו ממצא מעניין כשלעצמו, שכן מדובר באתרים בעלי אופי שונה, הנוטים לרוב לאופני סיקור שונים בימי שגרה אך גם בחירום. זאת ועוד, גם בחינת הקטגוריה של מגדר העיתונאית לא העלתה הבדלים מהותיים בנרטיבים. כלומר, ארבעת הנרטיבים נמצאו בכלל המקורות שנבחנו, ללא שוני ממשי בין טקסטים של עיתונאים לכאלו של עיתונאיות.

אם כן, ניתן להצביע על אחידות כללית בסיקור, של מיקוד בסוגיית ההכחשה בזירה הבין-לאומית. כלומר, נראה כי ההכחשה בזירה הבין-לאומית בנוגע לאלימות המינית של שבעה באוקטובר הביאה את כלי התקשורת להתלכד, גם אם לא במכוון. עם זאת, בעוד סגנון הסיקור בנוגע להכחשה זו היה דומה ברוב כלי התקשורת שנבחנו, עיתון **הארץ** נטה להציג ניתוחים מורכבים יותר לתגובה הבין-לאומית, ולעיתים הושמעו בו קולות ביקורתיים יותר. נמצא כי פורסמו בו יותר מאמרי דעה וניתוחים מעמיקים מצד אקדמאים ומומחים, ואף ביטויי ביקורת כלפי גורמים שונים בתוך ישראל (כגון תקשורת ומוסדות שלטון), העושים שימוש במושגים מעולם המאבק באלימות נגד נשים ביחס לתגובה הבין-לאומית, על אף שמושגים אלו לא נכללו בשיח של אותם גורמים קודם לאירועי שבעה באוקטובר. סגנון סיקור זה תואם ממצאים קודמים לגבי דפוס הסיקור של **הארץ** (דיין-גבאי, 2020; להב, 2008). **ישראל היום** נטה לסיקור יותר

ישיר ופחות אנליטי, בדגש על רגשות הכאב והפגיעה, והתמקד בהבעת זעם וביקורת ישירה כלפי הקהילה הבין-לאומית. *Ynet* תיווך את ההלם מההכחשה דרך הצגת מגוון קולות בכתבות, כולל ציטוטים של פוליטיקאים ונציגות ארגוני נשים, ונטה לשלב בין סגנון סיקור חדשותי לניתוח. **במקור ראשון** נמצאה נטייה להתמקד בהיבטים הלאומיים של הסוגיה ולהדגיש את ההשלכות של התגובה הבין-לאומית על ישראל כמדינה.

בדיקת ההתפלגות של כלל 129 הטקסטים התקשורתיים שנבחנו על הפגיעות המיניות של שבעה באוקטובר,⁶ מראה כי שיעור הטקסטים בנושא באתר **מקור ראשון** היה הנמוך ביותר מכלל המקורות שנבדקו - 10% (13 כתבות). אפשר שנתון זה נובע מאופיו של קהל היעד - הציבור הדתי לאומי, שהוא בעל מאפיינים שמרניים, מה שעשוי להוביל לעיסוק ציבורי מצומצם יחסית בפגיעות מיניות. לעומת זאת, ב-*Ynet* נמצא היקף הסיקור הגבוה ביותר בנושא - 39% (51 כתבות), ואחריו **ישראל היום** עם 32% (41 כתבות), ו**הארץ** עם 19% (24 כתבות). נתונים אלה תואמים מחקרים על מאפיינים של עיתונות פופולרית לעומת עיתונות איכותית: שני הראשונים מזוהים עם עיתונות סנסציונית, הכוללת כותרות גדולות, נטייה לעיסוק רגשני בנושאים אנושיים ודגש על ידיעות סנסציוניות (לימור ומן, 1997). בשונה מעיתון איכותי, הנוטה לניתוח אנליטי, מעמיק, משפטי ואף מנוכר, גם כאשר מדובר באלימות מינית (דיין-גבאי, 2020; להב, 2008). על אף ההבדלים, שנמצאו בעיקר באופן הצגת הביקורת, בעומק הניתוח ובמגוון הקולות שהוצגו, הממצא הבולט ביותר היה הקו המאחד בין כל כלי התקשורת - ביקורת נוקבת כלפי מה שנתפס כהתעלמות או הכחשה מצד הקהילה הבין-לאומית.

תרשים 1: תמהיל סיקור הפגיעות המיניות של שבעה באוקטובר בתקשורת המקוונת (70 באוקטובר-31 בדצמבר 2023)

דין וסיכום: בין שינוי עמדות לשיח יסודות פטריארכליים

מחקר זה ביקש לנתח את הייצוגים התקשורתיים של הפגיעות המיניות שהתרחשו בשבעה באוקטובר, ולחשוף את הנרטיבים והמוטיבים העיקריים שדרכם בחרה התקשורת הישראלית לתווך אותן לציבור מ־7 באוקטובר ועד 31 בדצמבר 2023. בפרק הממצאים פורטו הייצוגים השונים ששימשו בסיקור, תוך דיון בארבעה נרטיבים מרכזיים שנמצאו בהקשר זה בכלי התקשורת השונים בתקופה הנבחנת.

התבוננות ברמת המטא בכלל הממצאים שנדונו חושפת שתי מגמות בולטות: שינוי עמדות ושיח יסודות פטריארכליים. הסיקור התקשורתי בישראל, כפי שבא לידי ביטוי באתרים שנבדקו במחקר זה, התמקד בזיהוי ותיאור של מה שנתפס כ"מנגנוני הכחשה" מצד הקהילה הבין-לאומית ביחס לפגיעות המיניות בשבעה באוקטובר. ההתמקדות במנגנונים אלה וההתמודדות איתם הביאו את כלי התקשורת הישראלים להשתמש במושגים ומסגרות חשיבה מעולם המאבק באלימות נגד נשים בכלל, כמו "מנגנוני הכחשה" ו"גזלייטינג", ואף ביקורת כלפי דרישות לראיות נוספות וכלפי פקפוק באמינות העדויות, והתנגדות לניסיונות ליצור מראית עין של סימטריה בין הפוגעים לנפגעות. לצד זאת ניתנו הסברים להתעלמות הבין-לאומית, שכללו טענות לפוליטיזציה של האירועים ואנטישמיות. אם כן, בסיקור התקשורתי שנבחן במחקר נמצאה עמידה חד־משמעית לצד הקורבנות ולצד עדים ועדות ראייה. למרות השוני

באופיים של אתרי התקשורת שנבחנו והשוני המגדרי בין עיתונאים לעיתונאיות - כולם התגייסו למאבק בפרקטיקות ההכחשה המוכרות היטב בזירה הפמיניסטית.

לכאורה, מדובר במגמה של שינוי עמדות. זאת משום שממצא זה עומד בניגוד למחקרים קודמים, שהראו כי במקרים רבים הסיקור של אלימות מינית משמר את האשמת הקורבן, תוך מזעור חומרת הפגיעה והעצמת קשייו של התוקף, עד כדי יצירת הרושם כי הוא הקורבן האמיתי (דיינגבאי, 2020; פלג, 2022; Walters, 2021). זאת ועוד, הממצא גם עומד בניגוד לחלק מהמחקרים שבחנו כיצד התקשורת מסקרת אונס בזמן מלחמה (Bourke, 2015; Skjelsbaek, 2010; Zurbriggen, 2010). כאן, הסיקור לא הציג את האונס כסכנה "טבעית" הכרוכה במלחמה ולא ביקש להפחית מחומרתו, אלא להפך - הוא כלל דרישה לייצוג נפרד של מקרי האונס, ולהגדרתם כשימוש באונס כנשק במלחמה, קרי "פשע נגד האנושות", וזאת תוך מאבק בהכחשה שרווחה בזירה הבין-לאומית.

אולם, אף על פי שהסיקור התקשורתי היטיב לזהות את טקטיקות ההכחשה בזירה הבין-לאומית ושאל מושגים מזירת המאבק באלימות נגד נשים לטובת המאבק בהן, נראה כי העיתונות בישראל לא בהכרח עברה שינוי תודעתי או שינוי עמדות ביחס לאופן הסיקור של אלימות מינית ואונס. זאת משום שהנרטיבים שנמצאו חושפים מגמה נוספת - שימור יסודות שיח פטריארכליים ושמרניים. יסודות אלו באים לידי ביטוי באמצעים רטוריים שונים, כמו האנשת המדינה והשוואה בין חדירה לגבולותיה ובין חדירה מינית בעת אונס, כמו גם קישור בין מיניותן של נשים לכבודן, המתבטא במונחים כמו "לטמא אותה" או "כבוד בנותינו". פרט להפקעת כאבה הפרטי של האישה הנפגעת לכאב קולקטיבי-לאומי, יסודות שיח פטריארכליים באים לידי ביטוי בשימוש העיתונאי בתיאורים גרפיים של אלימות מינית, וגם בייצוג שטחי ומכליל של הנשים כקורבנות חסרות כוח. יסודות אלו זוהו בטקסטים של עיתונאיות ועיתונאים כאחד. כמו כן, יסודות פטריארכליים נוכחים גם בהחפצה של הנפגעות, כאילו הן אובייקטים שדרכם מועברים מסרים מקבוצת גברים אחת לקבוצת גברים אחרת. יסודות שיח אלו, אשר פורטו לעיל ונמצאו בכל גופי התקשורת שנבחנו, פותחים צוהר להבנת נורמות תרבותיות המושרשות בחברה הישראלית גם בתקופה זו. אם כן, גם לנוכח החזות של שינוי עמדות ואימוץ מושגים מהזירה הפמיניסטית ומזירת המאבק באלימות נגד נשים, אין להניח כי מדובר בשינוי עמוק ואותנטי, ומומלץ לבצע מחקר המשך כדי לבדוק האם אכן מדובר בנקודת מפנה באופן שבו התקשורת מסקרת אונס ופגיעות מיניות בחירום ובשגרה.

הדין במגמות אלו מוביל להתייחסות באופן ביקורתי לעובדה שעל אף שמדובר באמצעי תקשורת שונים כמו גם קטגורית מגדר שונה (עיתונאי, עיתונאית), התקשורת ככלל, בחרו להתאחד סביב ההתעלמות וההכחשה הבין־לאומית ביחס למעשי האונס והפגיעות המיניות שבוצעו בשבעה באוקטובר. היות שלא נמצא אימוץ גורף של עמדות פמיניסטיות ביחס לאלימות מינית, ניתן לשער כי בבסיס ההתאחדות הזו ישנן מוטיבציות שונות. בחינה ביקורתית תציע כי פריזמה זו משקפת היבטים מסוימים של תפיסת הזהות הלאומית הישראלית ושל היחסים הבין־לאומיים של ישראל עם מדינות העולם. כלומר, ניתן להניח כי שתי המגמות שאותרו, של יסודות פמיניסטיים בשיח לצד יסודות פטריארכליים, משרתות מטרה אחת - התלכדות של כלי התקשורת בתקופה קשה ויוצאת דופן בהיסטוריה הישראלית, מה שעשוי להסביר את היעדר ההבדלים המהותיים ביניהם.

הדגש על ההתעלמות הבין־לאומית עשוי לשקף תחושה קולקטיבית של בידוד בין־לאומי ואף לחזק נרטיב של "העולם כולו נגדנו", אשר משפיע על תפיסת הזהות הלאומית כמבודדת ולפיכך דורשת הסתמכות עצמית. תחושת בידוד זו היא מרכיב מרכזי בזהות הלאומית הישראלית, ומהדהדת את מה שמכונה "מנטליות המצור", כאשר פיגועי טרור מעוררים חשדנות ופחד ומזינים חרדה קיומית (פוקס ואח', 2015; פרס ובן־רפאל, 2006). פריזמה זו מתבטאת גם בעיתון **הארץ**, החולק עם גורמים שונים בקהילה הבין־לאומית ערכים כמו שמירה על זכויות אדם, הכלה, שוויון וסולידריות. דווקא בעקבות הציפייה לשותפות ערכית הופיעו בטקסטים שפורסמו ב**הארץ**, מלבד אלמנטים פמיניסטיים, גם ביטויי אכזבה והלם אל מול חוסר הסולידריות מצד ארגוני זכויות אדם וארגוני נשים בין־לאומיים. אם כן, התסכול מהיעדר התגובה המיוחלת חייד את תחושת הניכור מהקהילה הבין־לאומית, אשר באה לידי ביטוי ב**הארץ** בנרטיב מנגנוני ההכחשה ונרטיב הביקורת והאשמה.

לצד זאת, פריזמה זו אפשרה לכלי תקשורת שאינם בהכרח מזוהים עם השמאל, לחשוף סתירות בין ערכים מוצהרים למציאות נתפסת, קרי הפער בין התמיכה של ארגונים בין־לאומיים בערכים ליברליים ופמיניסטיים ובין מה שנתפס כהתעלמות מפגיעה בערכים אלה כשהיא נוגעת לישראל. הדגשת ההתעלמות וההכחשה בזירה הבין־לאומית מחזקת תפיסה עצמית של ישראל כקורבן קולקטיבי של אי־צדק בין־לאומי. לפיכך, ניתן להניח כי הבחירה של כלי תקשורת שאינם מזוהים פוליטית עם השמאל להתמקד בתגובה הבין־לאומית, משקפת מאבק רחב יותר על הנרטיב של הסכסוך הישראלי־פלסטיני בזירה הבין־לאומית, כאשר אי־הכרה באלימות המינית מצד חמאס ממחיש מגמה רחבה יותר של אי־הכרה בסבל הישראלי. בו בזמן, בכלל

אמצעי התקשורת שנבחנו נמצאה גם הסתמכות על הזיכרון הקולקטיבי של השואה ותחושת הבידוד של יהודים לאורך ההיסטוריה.

בדיון הנוכחי יש להביא בחשבון את טווח הזמן של הסיקור התקשורתי שנבדק במחקר. באירוע מתמשך, יש הבדל בין תחילת סיקור לבין סופו, וכאן נבחנו טקסטים עיתונאיים שפורסמו בשלושת החודשים הראשונים לאחר אירועי שבעה באוקטובר, כאשר היקף הפגיעה שהתברר בהדרגה עורר אובדן אמון וחרדה קיומית. אם כן, סיקור תקשורתי שמדגיש את ההתעלמות הבין-לאומית מהפגיעות המיניות בשבעה באוקטובר עשוי ליצור הרגשה של "אנחנו מול העולם" ולחזק את תחושות הסולידריות והלכידות בחברה הישראלית. כך הוא ממלא את תפקידה של התקשורת כגורם מאחד בעיתות מלחמה, תפקיד אשר משתנה עם התפתחות האירועים על ציר הזמן (וימן, 2006).

לסיכום, ניתן לומר כי התבוננות ביקורתית בבחירתם של כלי התקשורת להתמקד בזווית ראייה זו חושפת תהליכים מורכבים של עיצוב זהות לאומית, הנוגעים גם לתפיסת מקומה של ישראל בעולם. היא מדגישה תחושות של בידוד, אכזבה מהקהילה הבין-לאומית ומאבק על הכרה וצדק, לאו דווקא מנקודת מוצא פמיניסטית. בו בזמן, בחירה זו גם מחזקת נרטיבים פנימיים.

המחקר הנוכחי בחן את התפקיד שמילאה התקשורת הישראלית בדיווח על מקרי האונס והאלימות המינית שהתרחשו בשבעה באוקטובר ובמסגור שלהם, מתוך הבנה כי נרטיבים תקשורתיים מעצבים תפיסות ציבוריות ואף תגובות מדיניות (דיין-גבאי, 2022). ראוי להרחיב את היריעה ולערוך מחקר השוואתי, שיבחן גם את הסיקור התקשורתי של אירועים אלה בארצות הברית ובאירופה. כמו כן, כדאי לערוך מחקר המשך, שיבחן את השיח התקשורתי כאשר כלל החטופים והחטופות ישובו לביתם. היות שההצגה התקשורתית של אונס בזמן מלחמה משפיעה על ההבנה של אלימות מגדרית בכלל בזירה התקשורתית והציבורית, יש לקוות כי ניסיונו של הסיקור התקשורתי להתמודד עם מנגנוני ההכחשה בזירה הבין-לאומית יוביל להגברת המגמה של שינוי עמדות, ולהתרחקות מפרקטיקות עיתונאיות נושנות בסיקור אירועים של אלימות מינית, גם במקרים פרטיים של קורבן יחידה, שאינה "ישראל", ובזמני שגרה.

הערות

- 1 להרחבה: https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%9E%D7%A7%D7%95%D7%A8_%D7%A8%D7%90%D7%A9%D7%95%D7%9F
- 2 ההדגשות כאן ובכל הציטוטים שבמאמר שלי, אלא אם כן צוין אחרת, אד"ג.
- 3 כללי סיקור של פגיעה מינית בזמן מלחמה. להרחבה <https://drive.google.com/file/d/1pIEI4Rih8Cuf-2kJ8-Aj4W86vJvXvRv/view>
- 4 התאורים המדויקים והקשים של האונס הושמטו מקטע זה, להרחבה ראו בריינר (2023).
- 5 להרחבה ראו "נרטיב מנגנון ההכחשה" לעיל, סעיף 1 בפרק הממצאים במחקר זה.
- 6 להרחבה ראו תרשים 1.

רשימת המקורות

- אלון-תירוש, מ' וברגר, א' (2019). מי ניצל מינית את מי? מסגורן של הנערות בסיקור העיתונאי של פרשת "הזמר המפורסם והקטינות". **מגדר: כתב עת אקדמי רב תחומי למגדר ופמיניזם**, 6. https://a0892f23-8915-4259-a76e-148e464cfcf1.filesusr.com/ugd/6ec31f_c88dd5_0363a445838dc528a1fc223039.pdf
- בן עטר, א', דיין גבאי, א' ויונס-אהרוני, ג' (2021). הם משלנו - הסיקור התקשורתי הדינמי של אונס קבוצתי: מקרה איה-נאפה. **קשר**, 57, 8-30. <https://www.jstor.org/stable/27097943>
- דיין-גבאי, א' (2020). איזה מין נשיא: פרשת משה קצב כנקודת מפנה בשיח התקשורת על עבירות מין בישראל. **מסגרות מדיה**, 19, 43-70. <https://doi.org/10.57583/MF.2020.19.10019>
- דיין-גבאי, א' (2022). זנות כזירה של אלימות: נקודת המבט של התקשורת. **מסגרות מדיה**, 22, 67-90. <https://doi.org/10.57583/MF.2022.22.10013>
- וולפספלד, ג' (2012). **תקשורת פוליטית: חמישה דברים שחייבים לדעת**. עם עובד.
- וימן, ג' (2006). **הביקורת הציבורית על התקשורת במלחמת לבנון 2006**. מכון חיים הרצוג ואוניברסיטת תל אביב.
- סוקר, נ' (2020, 26 במרץ). ynet החליטה לחשוף את נתוגיה - שמראים הובלה על מאקו בפרע משמעותי. *The Marker*. <https://www.themarker.com/advertising/2020-03-26/ty-article/0000017f-f507-d5bd-a17f-f73f7ca50000>
- להב, ה' (2008). **מקרה מזעזע: סיקור תקשורתי של תקיפות מיניות בישראל**. מכון חיים הרצוג ואוניברסיטת תל-אביב.

- לימור, י' ומן, ר' (1997). *עיתונאות*. האוניברסיטה הפתוחה.
- מערכת ישראל היום (2017, 27 בנובמבר). עורך ישראל היום: "אנחנו עיתון ימין, אבל לא עובדים אצל נתניהו". *ישראל היום*. <https://www.israelhayom.co.il/article/517969>
- פוקס, ע', בלאנדר, ד' וקרמניצר, מ' (2015). *חקיקה אנטי־דמוקרטית בכנסת ה-18 (2009-2013)*. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- פלג, ע' (2022). יחי המלך!: הסיקור התקשורתי ושיח הביטול בפרשת הזמר אייל גולן. *מסגרות מדיה*, 22, 158-123. <https://doi.org/10.57583/MF.2022.22.10016>
- פלג, ע' (2012). *דלתיים פתוחות: השפעת התקשורת על המשפט בישראל*. מטר.
- פרס, י' ובן־רפאל, א' (2006). *קרבה ומריבה: שסעים בחברה הישראלית*. עם עובד.
- קליין, ע' (2007). בין מיתוסים למדע: נרטיב האיידס בעיתונות הישראלית בשנים 1981-2007 כדוגמה להבניה תרבותית של מחלה. *מסגרות מדיה*, 2, 85-50.
- קלר־חלמיש, כ' (2024). *זעקה אילמת: פגיעות מיניות ומגדריות במלחמת 7 באוקטובר*. איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית. https://drive.google.com/file/d/1hz0Swd_sFkDVZv8sIzmyrCofED9ANvDkQ/view
- African Union. (2017). *Handbook for reporters on women, peace and security: Practicing gender-responsive reporting in conflict affected countries in Africa*. African Union and UN Women. <http://www.peaceau.org/uploads/final-wps-reporting-handbook.pdf>
- Alison, M. (2007). Wartime sexual violence: Women's human rights and questions of masculinity. *Review of International Studies*, 33(1), 75-90.
- Ben-Atar, E., Ben-Asher, S., Jonas-Aharoni, G., & Dayan-Gabay, O. (2024). Taboo and dynamic framing in the media coverage of gang rape: The Ayia Napa case. *Sociological Spectrum*, 44(2), 83-96. <https://doi.org/10.1080/02732173.2023.2297713>
- McPhail, B. A. (2016). Feminist framework plus: Knitting feminist theories of rape etiology into a comprehensive model. *Trauma, Violence, & Abuse*, 17(3), 314-329. doi: 10.1177/1524838015584367
- Bourke, J. (2015). *Rape: A history from 1860 to the present*. Hachette UK.
- Bokody, P. (2023). Rape as a weapon of war. In *The Imagery and Politics of Sexual Violence in Early Renaissance Italy* (pp. 101-145). Cambridge University Press.
- Brownmiller, S. (1975). *Against our will: Men, women, and rape* (pp. 31-113). Pacifica Tape Library.
- Bruner, J. (1986). *Actual minds, possible worlds*. Harvard University Press.

- Childress, S., Shrestha, N., Kenensarieva, K., Urbaeva, J., & Schrag, R. V. (2024). The role of culture in the justification and perpetuation of domestic violence: The perspectives of service providers in Kyrgyzstan. *Violence Against Women*, 30(5), 1198–1225.
- Danjibo, N., & Akinkuotu, A. (2019). Rape as a weapon of war against women and girls. *Gender and Behavior*, 17(2), 13161–13173.
- De Benedictis, S., Orgad, S., & Rottenberg, C. (2019). #MeToo, popular feminism and the news: A content analysis of UK newspaper coverage. *European Journal of Cultural Studies*, 22(5–6), 718–738. <https://doi.org/10.1177/1367549419856831>
- Elizabeth, D., Rodríguez, L., Bonfiglio, M. I., & Hernández, M. D. (2018). Discursive denial as an indicator of gender-based violence against women. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 23(5), Ver. 10, 9–16.
- Engle, K. (2005). Feminism and its (dis)contents: Criminalizing wartime rape in Bosnia and Herzegovina. *The American Journal of International Law*, 99(4), 778–816. <https://doi.org/10.2307/3396669>
- Fanande, L. G. (2010). *Sexual Violence against women during conflict; Contemporary considerations on sexual violence against women for the destruction of the lived cultural heritage* [Master's thesis]. Utrecht University.
- Féron, É. (2017). Wartime sexual violence against men: Why so oblivious? *European Review of International Studies*, 4(1), 60–74.
- Féron, E. (2023). Wartime sexual violence. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.728>
- Foster, J. E., & Minwalla, S. (2018). Voices of Yazidi women: Perceptions of journalistic practices in the reporting on ISIS sexual violence. *Women's Studies International Forum*, 67(3), 53–64.
- Franiuk, R., J. Seefelt & J. Vandello (2008). Prevalence of rape myths in headlines and their effects on attitudes toward rape. *Sex Roles*, 58, 790–801.
- Galdi, S., Maass, A., & Cadinu, M. (2017). Defending the victim of sexual harassment: The influence of civil courage and media exposure. *Psychology of Women Quarterly*, 41(3), 338–351. <https://doi.org/10.1177/0361684317709770>
- Gamson, W. (1996). Media discourse as framing resource. In N. A. Crigler (Ed.), *The psychology of political communication* (pp. 111–132). University of Michigan Press.

- Skjelsbaek, I. (2010). *The elephant in the room: An overview of how sexual violence came to be seen as a weapon of war – Report to the Norwegian Ministry of Foreign Affairs*. Peace Research Institute Oslo.
- Sweet, P. L. (2019). The sociology of gaslighting. *American Sociological Review*, 84(5), 851–875.
- UNICEF. (1996). *The state of the world's children 1996 – UNICEF's 50th anniversary: Children in war*. Oxford University Press.
- UN Women Evaluation Office. (2013). *The contribution of UN Women to increasing women's leadership and participation in peace and security and in humanitarian response: Final synthesis report*. UN Women.
- van Dijk, T. A. (2015). Critical discourse analysis. In D. Schiffrin, D. Tannen & H. E. Hamilton (Eds.), *The handbook of discourse analysis* (pp. 352–371). Blackwell.
- van Krieken, K., & Sanders, J. (2019). What is narrative journalism? A systematic review and an empirical agenda. *Journalism*, 22(6), 1393–1412.
- van Leeuwen, T. (2008). *Discourse and practice: New tools for critical discourse analysis*. Oxford University Press.
- Walters, P. (2021). Redemption vs. #MeToo: How journalists addressed Kobe Bryant's rape case in crafting his memory. *Journalism Practice*, 17(9), 1997–2014. <https://doi.org/10.1080/17512786.2021.2021103>
- Wodak, M., & Meyer, R. (2001). *Methods of critical discourse analysis*. Sage.
- Zrazhevskaja, N. (2022). Narrative strategies of modern media text. *Social Communications: Theory and Practice*, 14(1), 53–70. <https://doi.org/10.51423/2524-0471-2022-14-1-10>
- Zurbriggen, E. (2010). Rape, war, and the socialization of masculinity: Why our refusal to give up war ensures that rape cannot be eradicated. *Psychology of Women Quarterly*, 34, 538–549. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2010.01603.x>

מקורות עיתונאיים

אזולאי, מ', כידון, ש' וכהן, נ' (2023, 27 בנובמבר). מיכאלי נגד ארגוני הנשים בעולם: "זו בגידה מטורפת". *ynet*. <https://www.ynet.co.il/news/article/r1pqqr11bp>

אלמקייס, י' (2023, 16 באוקטובר). משרד הבריאות נגד ארגון הבריאות העולמי: מתעלם מהזוועות ומייצר משוואה בין הצדדים. **מקור ראשון**. <https://www.makorishon.co.il/news/682057>

בריינר, י' (2023, 8 בנובמבר). המשטרה גבתה עדות לאונס קבוצתי ורצח של צעירה בעת הטבח ב־7 באוקטובר. **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2023-11-08/ty-article/0000018b-afa1-d3c1-a39b-bfe10ae50000>

גולן, א' (2023, 26 בנובמבר). מרתיה: ארגון הנשים של האו"ם ממשיך להתעלם מהנשים הישראליות במלחמה. **ישראל היום**. <https://www.israelhayom.co.il/news/world-news/article/14867850>

גיל-עד, ה' (2023, 27 בנובמבר). "נשים נאנסו באלימות - והוצאו להורג - והשתיקה של המוסדות הבינלאומיים היא מבישה". **Ynet**. <https://www.ynet.co.il/news/article/b171qnwst>

גלאון, ז' (2023, 4 בדצמבר). כעת יותר מתמיד זה זועק: דרושות נשים בהנהגה. **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/opinions/2023-12-04/ty-article-opinion/.premium/0000018c-2f20-da74-afce-aff9ef590000>

גלזר, ה' (2023, 30 בנובמבר). עדות אחר עדות, מתברר ההיקף המבעית של מעשי האונס ב־7 באוקטובר. **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/magazine/2023-11-30/ty-article-magazine/.highlight/0000018c-1ab8-d3b6-aded-bbfc5f440000>

דותן, א' (2023, 14 בנובמבר). לו בארי וניר עוז היו טקסטים הם היו זוכים להתייחסות יותר מתוחכמת ורגישה. **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/literature/tarbut-sifrot/2023-11-14/ty-article-magazine/.premium/0000018b-c819-dadd-abfb-eaff5f50000>

הקר, ד' (2023, 23 בנובמבר). ייתכן שלא נדע את היקף הפגיעה המינית ב־7 באוקטובר. **Ynet**. <https://www.ynet.co.il/news/article/s1m5voica>

זיתון, י' (2023, 5 בדצמבר). צה"ל: חשש שהנשים שנחטפו סובלות מאלימות מינית ברצועת עזה. **Ynet**. <https://www.ynet.co.il/news/article/ryrr3uhr>

חובב, א' (2023, 22 בנובמבר). קו ישיר מחבר בין שתיקת ארגוני הנשים בעולם להשתקת התצפיתניותבצה"ל. **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/gallery/mejunderet/2023-11-22/ty-article-magazine/.highlight/0000018b-f272-da76-abdb-f7fff0620000>

חזן, ה' (2023, 26 באוקטובר). פתאום, במלחמה, אכפת לפוליטיקאים מאונס. איפה הייתם עד עכשיו? **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/gallery/mejunderet/2023-10-26/ty-article/.highlight/0000018b-65e0-d288-afef-f5f8b1430000>

חייט, ע' (2023, 4 בדצמבר). גל גדות תוקפת: "העולם אכזב את נשות ישראל". **ישראל היום**. <https://www.israelhayom.co.il/lifestyle/diets-and-nutrition/article/14903845>

כריש-חזוני, ה' (2023, 2 בדצמבר). משלחת נשים ישראליות תביא לאו"ם את הסיפור המשותק של האלימות המינית מצד חמאס. **מקור ראשון**. <https://www.makorrishon.co.il/news/704277>

לוי, ל' (2023, 8 בנובמבר). "התיק הגדול מקום המדינה" | קשה לקריאה: ניצולה סיפרה על אונס בטבח. **Ynet**. <https://www.ynet.co.il/news/article/ryg3y7kma>

לנדסמן, ק' (2023, 1 בדצמבר). במקום להגיד "מגיע לכם", מפקקים בחומרת המעשים. מכאן ההשפלה. **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/opinions/2023-12-01/ty-article-opinion/.premium/0000018c-2147-d21c-abac-77ffd94d0000>

מלכאי, ר' (2023, 29 בנובמבר). הצלב האדום צריך לפנות את מקומו. **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/opinions/2023-11-29/ty-article-opinion/.premium/0000018c-15a2-dd03-a7ff-bfba18260000>

נאות, ש' (2023, 21 בנובמבר). הזמרת שי המבר: "איפה כל הליברליות שזעקו על מה שקרה פה לנשים?". **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/gallery/music/2023-11-21/ty-article-magazine/.premium/0000018b-eca8-d6b8-a5ab-ecce34ea0000>

נגיד, מ' (2023, 11 בדצמבר). אסור שארכיון הזוועות יהיה מקור הזיכרון הפנימי שלנו. **מקור ראשון**. [/https://www.makorrishon.co.il/opinion/706935](https://www.makorrishon.co.il/opinion/706935)

סבן, א' (2023, 8 בנובמבר). "היא נאנסה והוצאה להורג": עדויות חדשות מזוועות ה-7 באוקטובר נחשפות. **ישראל היום**. <https://www.israelhayom.co.il/news/defense/article/14801490>

סבר, מ' (2023, 16 בנובמבר). "משימה היסטורית": כך נאספות הראיות לפשעי המין המחרידים של מחבלי חמאס. **ישראל היום**. <https://www.israelhayom.co.il/magazine/shishabat/article/14829363>

סבר, מ' (2023, 17 בנובמבר). עונים למכחישים: ב-CNN מפרסמים עדויות דרמטיות לכך שהמחבלים אנסו נשים ב-7 באוקטובר. **ישראל היום**. <https://www.israelhayom.co.il/culture/tv/article/14834899>

סבר, מ' (2023, 27 בנובמבר). הנשים החרדיות מצטרפות למאבק: יפגינו מול מטה האו"ם במחאה על השתיקה בנושא אונס הנשים הישראליות. **ישראל היום**. <https://www.israelhayom.co.il/news/local/article/14871946>

סבר, מ' וברון, ד' (2023, 18 בנובמבר). ומי מפקקת באונס של נשים במתקפת 7 באוקטובר? מנהלת של מרכז סיוע לנפגעות תקיפה מינית. **ישראל היום**. <https://www.israelhayom.co.il/news/defense/article/14836743>

סופר, א' (2023, 7 בדצמבר). לאורך ההיסטוריה יש כלי נשק אחד שלא השתנה: אונס. **Ynet**. <https://www.ynet.co.il/news/article/bjmjyaqh6>

פדיה, ח' (14 בדצמבר, 2023). אנחנו מצויים בעידן חדש. כבר אין הלימה בין השיח והמציאות. **הארץ**.
<https://www.haaretz.co.il/opinions/2023-12-14/ty-article-opinion/.premium/0000018c-6800-dbd5-a39c-f173f6600000>

פורשר, א' (27 בנובמבר, 2023). "בעדויות אנו זועקות ותובעות את כבודן של הנרצחות והנחטפות מהעולם": דיון מטלטל בוועדה לקידום מעמד האישה. **ישראל היום**.
<https://www.israelhayom.co.il/news/local/article/14875326>

פלסר, נ' (1 בדצמבר, 2023). ללמוד מפרשת דינה: שמעון ולוי יצאו לשנות את כללי המשחק האזוריים. **מקור ראשון**.
[/https://www.makorrishon.co.il/opinion/703239/](https://www.makorrishon.co.il/opinion/703239/)

פריד, ש' (26 בנובמבר, 2023). צעדת ארגוני הנשים: "לא יתעלמו מהזוועות שחמאס עשו לנו". **מקור ראשון**.
[/https://www.makorrishon.co.il/news/701539/](https://www.makorrishon.co.il/news/701539/)

פרנק, ד' (6 בדצמבר, 2023). מאחורי הקמפיין נגד ארגוני הנשים עומדות מטרות נוספות, תמימות פחות. **הארץ**.
<https://www.haaretz.co.il/magazine/the-edge/2023-12-06/ty-article/.highlight/0000018c-3ee0-d826-ab9e-bfff72600000>

קולמן, ב' (17 בנובמבר, 2023). קול דמי אחיותינו: כיצד מתמודדים עם הפגיעות של חמאס בנשים. **מקור ראשון**.
[/https://www.makorrishon.co.il/news/yoman/697991/](https://www.makorrishon.co.il/news/yoman/697991/)

קור, מ' (16 בנובמבר, 2023). נשות הברזל: אימהות, רעיות, בנות, כלות, חיילות. **ישראל היום**.
<https://www.israelhayom.co.il/military-life/article/14833035>

קפלנסקי, ת' (9 באוקטובר, 2023). המחשבה לא מרפה: מה יהיה על החטופות? נשים משלמות מחירים אחרים במלחמות. **הארץ**.
<https://www.haaretz.co.il/gallery/mejunderet/2023-10-09/ty-article/.highlight/0000018b-13c2-dcc2-a99b-17d37cb90000>

רוזובסקי, ל', בריינר, ג' ואפרתי ע' (19 בנובמבר, 2023). העדויות לפשעי מין בטבח מצטברות, אך הדרך לבית המשפט עוד ארוכה. **הארץ**.
<https://www.haaretz.co.il/news/politics/2023-11-19/ty-article-magazine/.premium/0000018b-e425-df9a-ab8b-feed647d0000>

רוזובסקי, ל', ליס, י' וסמואלס, ב' (4 בדצמבר, 2023). ארה"ב: נראה שחמאס לא רוצה לשחרר עוד חטופות כדי שלא יספרו מה עברו בשבי. **הארץ**.
<https://www.haaretz.co.il/news/politics/2023-12-04/ty-article/.premium/0000018c-362d-d5f2-a5cc-763d1a0b0000>

רוזנברג, פ' (5 בדצמבר, 2023). חיפתי חמלה אנושית בבניין האו"ם - ולא מצאתי. **ישראל היום**.
<https://www.israelhayom.co.il/news/geopolitics/article/14908275>

שור, נ' (5 בדצמבר, 2023). בעולם שבו אפילו את זוועות חמאס אפשר להכחיש, איך זה שמילת השנה היא "אותנטי"? **הארץ**.
<https://www.haaretz.co.il/gallery/galleryfriday/badculture/2023-12-05/ty-article-magazine/.highlight/0000018c-3456-d0a6-a19f-bf76c5a10000>